פרײַז 25 גראָשען XIV-טער יאָהרגאַנג „Należytość pocztowa uiszczona gotówką" „Radomer-Kielcer Leben" 1 (646) היינט 10 זייטען

Radom, dnia 1 Stycznia 1937 r.
ראַדאָם, פרייטאָג י"ח טבת תרצ"ז

ראַדאָמער-קעלצער לעבען

פאַראַזע פאַרבערײַ
און כעמישע פּראַלניע
M.
HEMPEL
פאַבריק און צענטראַלע
אַלטע שטאָדט 7
די פיליאַס זענען נאָר:
זשעראָמ. 37,36
מאַלטשעווסקי 8
סלאָוואַצקע 39 טעל. 23-42
קעלנער צו וואַשען צו 15 גר.

דעם טיפסטען מיטגעפיהל דריקען מיר אויס אונזער ליבען חבר

יצחק פרידמאַן

צוליב'ן טויט פון זײַן פאָטער

מענדעל פרידמאַן נ. ע.

ישראל פּאָטאַזשניק, אברהם נײַהויז, יאַנקעל ווײַדמאַן,
אברהם פרידמאַן, משה נאָוואָפּאָלסקי.

טיף ערשיטערט פון פריהצייטיגען טויט פון אינזער געשעצטען חבר

מענדעל פרידמאַן נ. ע.

מיטגליד פון דער חברה אהבת - חברים וועלכער איז געשטאָרבען אין זיינע שענסטע יאָהרען

דריקען מיר אויס אונזער הארציגסטען מיטגעפיהל די אין טרויער פערבליבענע פרוי, זיהי, שוועסטער און אייניקלעך

חברה אהבת = חברים אין ראַדאָם.

מיר דריקען אויס דעם טיפסטען מיטגעפיהל
די ח"ח שלמה און אַברהם
און דער אין טרויער-פערבליבענע פרוי און פאַמיליע
צוליב'ן טוידט פון זייער יונג-פערשטארבענעם ליבן מאַן און פאָטער

ר' מענדיל פרידמאַן ז"ל

זייט אלע געטרייסט.

דער שניידער = צעך
אין ראַדאָם

Wszystkim którzy wzięli udział
w pogrzebie nieodżałowanego nam
OJCA i DZIADKA
B. P.

Mendla Frydmana

składa tą drogą serdeczne Bóg zapłać

P. Frydman z rodziną.

M. BOJARSKI
Zakład zegarmistrzowsko - jubilerski
RADOM, ŻEROMSKIEGO 29.
poleca
zegarki, zegary i budziki
oraz modną biżuterję.
Przyjmuję reperacje pod gwarancją.
Uwaga! Ceny bardzo niskie! Uwaga!

ד"ר מעד.
ס. וויטאַנסקי
אינערליכע קראַנקהײַטען און קינדער
האָט בעגייט דאס אויפנעמען קראַנקע
ראדאם זשעראמסקי 7. טעלעפ. 14 = 12

הרב שמואל הלוי בראדט.

די טראַגעדיע פון פוילישען יודענטום.*)

די דריי-מיליאָניגע יודישע בעפעלקערונג אין פוילען לעבט איבער א זעהר שרעקליכע טראַגעדיע. פיל סמנים בעווייזען, אז אויך אויפן געביט פון שוץ און זיכערהייט פון לעבען, הויבט אָן די לאַגע פון די יודען אין פוילען צו ווערען זעהר ערנסט, אויב נישט געפעהרליך. דער אורטייל פונם אַפעלאַציע-געריכט אין לובלין, וועגען די געשעהענישען אין פּשיטיק, דער וויסטער טעראָר פון די סטודענטען אויף אלע הויכשולען און די לעצטע געשעהענישען אין ווילנע — בעווייזען גענוג קלאָר, אז דער נאַצי-גייסט, וועלכער פערשפּרייט זיך דאָרט מיט א פילם-שנעלקייט, בעהערשט וואָס אַמאָהל מעהר נישט בלויז די געזעלשאַפט, נאָר דרינגט אויך אריין שטאַרקער אין אלע קרייזען, און עס איז אודאי נישט מקנא צו זיין די יודען, וועלכע דער מין „נטורי קרתא" דאַרף זיין זייערע בעשיצער.

עס איז שווער צו גלויבען, אז נאָך דעם אלעם, וואָס מיר יודען האָבען איבערגעלעבט במשך פון די לעצטע יאָהרען, זאָל נאָך נויטיג זיין צו פערלירען ווערטער, וועגען דער מענשליכער און יודישער פליכט, וועלכע ליגט אויף אלע יודישע קבוצים בכל תפיצות הגולה, צו אינטערעסירען זיך מיטן גורל פון אזא צאָהלרייכן און וויכטיגן טייל פון יודענטום, וועמען עס דראָהט, חלילה, א מוראדיגע קאַטאַסטראָפע, כדי ערנסט זיך צו פערטראַכטען וועגען געפינען מיטלען און וועגען פון פאָליטישער הילף און מאָראלישער שטיצע, וועלכע מוז דעם יודישען צבור אין פוילען געגעבען ווערען דורך יענע טיילען פון יודענטום, וועלכע געפינען זיך גליקליכער-ווייזע, אין בעסערע פאָליטישע בעדינגונגען.

איך אונטערשטרייך: עס האנדעלט זיך נישט וועגען פינאַנסיעלער שטיצע, וועגן געלד-זאַמלונגען און ענליכע אונטערנעמונגען דאָס זענען גוטע און שענע זאַכען, דאָס זענען אוראַי סימנים פון יודישער רחמנות און סאָלידאַריטעט. אבער דאָס זענען ענינים פון א צווייט-ראנגיגער מדרגה, ווייל דאָס לעזט ווייט נישט דעם פּראָבלעם, לויט דעם ברייטען פערנעם פון דער טראַגעדיע. דאָס עלעמענטאַרסטע און וויכטיגסטע איז: שוץ און זיכערהייט.

איך פערשטייה: נישט איינער וועט ציען מיט די פּלייצעס און פרעגן:

— צי זענען מיר אימשטאַנד אויף דעם געביט עפּעס אויפצוטוהן? צי איז דען מעגליך, ביי די איצט-הערשענדע שטימונגען, ווען מען האָט דעם איינדרוק, אז די מענשהייט לעבט בכלל איבער א תקופה פון שרעקליכער, מאָראָלישער ירידה; ווען עס שיינט, אז אלע אידעאַלען וועגען הומאַניטעט און פּראָגרעס, האָבען שוין בעקומען עמעריטור, אָדער ווייגינסטענס אורלויב אויף אַנ'אומבעשטימטער צייט — צי איז דען מעגליך איצט צו טראַכטען וועגען פּאָליטישער הילף? צי איז דען מעגליך ביי די געגנווערטיגע בעדינגונגען, ווען אין דער גאַנצער וועלט פעלט דאָס געפיל פון א סטאַבילזירטער רוהיגקייט און זיכערקייט, ווען דאָס גאַנצע לעבען געפינט זיך אין כאַאָטישען צושטאַנד, ווי פאַר א צוזאַמענברוך — צו געפינען ביי דער וועלט פערשטענדניש און אויפמערקזאַמקייט פאַר אזא „מינדער-וויכטיגען" פּראָבלעם, ווי זיכערהייט פאַר דריי מיליאָן מענשען און דערצו נאָך יודען?

ליידער איז פערהאַן פיל טרויעריגער אמת אין דער דאָזיגער פּעסימיסטישער אָפּשאַצונג. אָבער דאָך וואָלט עס געווען א פערברעכען, ווען די יודישע געזעלשאַפט זאָל צוליב דעם בלייבען פערצווייפעלט און אָבהענדיג און נישט פּרוּווען פערטראַכטען זיך איבער דער פראַגע: וואָס קענען מיר, אפילו ביי די איצטיגע בעדינגונגען, טוען, כדי אויסצואיבען א געוויסען איינפלוס אויף יענע קרייזען אין וועמענס הענד עס געפינט זיך דער גורל פון אזא גרויסען און ליכטיגען קבוץ.

זעלבסטפערשטענדליך, איז עס אוממעגליך צו בעהאַנדלען עפענטליך אזעלכע דעליקאַטע ענינים, וועלכע פאָדערן אין דער ערשטער רייה ישוב הדעת. אָבער, כדי עפּעס פּאָזיטיוועס אין דער ריכטונג צו אונטערנעמען, וואָלט כדאי געווען, עס זאָלן איבערעל, וואו עס זענען פאַראַן גרעסערע יידישע קבוצים, געשאַפען ווערען קאָמיטעטען צו פערטיידיגן די רעכט פון די יידן אין פוילן, צו וועלכע עס זאָלן צוגעצויגען ווערן פערטרעטער פון אלע שיכטן און ריכטונגען, ווייל שוין דער פאַקט אליין, אז די גאַנצע יידישע געזעלשאַפט אין אלע אייראָפּעאישע און אַמעריקאַנישע לענדער, ווייזט ארויס וואַכזאַמקייט און לעבהאַפטע פעראינטערעסירונג מיט דער לאַגע פון זייערע ברידער און שוועסטער און נעוויסע לענדער — וועט האָבן א גרויסע ווירקונג און וועט מאַכן אַנ'איינדרוק אין די דעצידירנדע קרייזן. ווער עס קען גענוי די פּאָליטישע לאַגע אין יענעם לאַנד וועט מודה זיין, אז אין דער נישט ווייטער פערגאַנגענהייט, האָבן שוין ענליכע אונטערנעמונגען נישט איינמאָל זער א נוצליכן דינסט געלייסטעט לטובת דער דאָרטיגער יודישע בעפעלקערונג.

מען קען נאַטירליך האָבן געוויסע חששות פון פאָרמעלער נאַטור און בעהויפּטען, אז דאָס אונטערנעמען פון ענליכע שריט דאַרף געהערן צו די אָרגאַנען, וועלכע זענען געוועלט געוואָרן דורך דעם יודישן-קאָנגרעס אין גענף, מעגליך, אז דאָס איז אויך ריכטיג. די פראַגע איז אָבער צוערנסט און בלוטיג, אז מיר יודן זאָלן זיך קענען דערלויבן דעם לוקסוס פון שפּילן זיך אין פאָרמאַליטעטן וועגן קאָמפּעטענץ און צוגעהעריגקייט. עס איז אויך א גרויסער ספק, צי די אָרגאַנען פונם וועלט-קאָנגרעס זענען שוין גענוג שטאַרק און מעבטיג, כדי דעם גאַנצן קאָמפּלעקס פון יודישע צרות און סכנות צו בעהערשן, אָבער דערוויילע הערט זיך אין דער לופט דאָס דאָס עכאָ פונם אַלטען יודישען געבאָט: „לא תעמוד על דם רעך". (ט. וו.)

*) אין איינעם פון די לעצטע נומערן אין אנ'אנטווערפענער יודישע צייטונג איז אפגעדרוקט דאָס דאָזיגע ארטיקעל פון געוו. סאָמאָשאָקאָצער רב און יעצטיגן אויבער-ראבינער אין אנטווערפען הרב ש. בראָט.

רעדאַקציע.

אויסטערלישע פּרנסות.

פון אונזער ווינער קארעספּאנדענט

דאכט זיך אויף דער גאנצער וועלט זענען ניט פאַרהאַנען קיין שווערערע און אויסטערלישערע פּרנסות, ווי דוקא אין אונזערע מקומות, וואו איינער וואוינט ממש אויפ'ן אנדערען און וואו דער רוב מענשען ווייסען נעבעך אין דער פּריה ניט, וואו זיי זאָלען נעמען די פּאר גראָשען דעם טאג איבערצוקומען.

און דאך זענען פאַרהאַנען אויף דער גרויסער וועלט פאַרשידענע אויסטערלישע פּרנסות, איבער וועלכע ס'איז כדאי צו שרייבען.

א גוטע פּרנסה האָבען די טיי-פּאַרזיכערס. פאַרהאַנען מעהר ווי זעקס הונדערט פערשידענע סאָרטען פון טיי און די גרויסע טיי-עקספּאַרטערן אין ענגלאַנד, פראַנקרייך און אין אנדערע לענדער ווילען וויסען, וועלכע סאָרטען ס'זענען די בעסטע. זענען ביי זיי באַשעפטיגט טיי-פּאַרזיכערס וואָס דערקענען פון אביסעלע טיי, וואָס זיי נעמען נור אויף די ליפּען, יועלכער טיי ס'האָט א פיינעם ריח און דער עולם וועט אים קויפען, אזוי ווי אזעלכע מבינים אויף טיי, זענען אויף דער וועלט פאַרהאַנען נור זעהר ווייניג, זוכט מען זיי אומעטום און מ'צאָהלט זיי, וויפיעל זיי ווילען נאָר.

אנ'אנדערע פּרנסה, וואָס צאָהלט זיך גוט, איז די פון די פלייש-שמעקערס. איפראַג האָב איך זיי געזעהן. פּראַג האָט א סך וואָורשט-פאַבריקען, וואָס שיקען זייערע וואָורשטען און געריכערטע פליישען אין ארבע פנות העולם. מ'מוז דעריבער גענוי וויסען, וועלכע פליישען ס'זענען אזוי פריש, אז מ'זאָל זיי קענען שיקען אין די מרחקים. אזוי ווי מ'קען אבער די וואורשט, אדער דאָס פלייש ניט אויפשניידען צו זעהן אויב ס'וועט קענען אויסהאַלטען דעם לאַנגען וועג, ווערט אריינגעשטאָכען אין פלייש א לאַנגע דינע נאָדעל און דער שמעקער דערפיהלט אין דעם ריח פון דער נאָדעל, אויב מ'קען דאָס פלייש אוועקשיקען און ס'זאָל נאָך אנקומען פריש.

אין שוועדען זענען אין די גרויסע פאַבריקען פון שוועבעלעך באַשעפטיגט מיט א גוטען שכירות פיל מענשען, וואָס האָבען גאָר ניט מעהר צו טון, ווי פון יעדען שטוס שוועבעלעך וואָס ווערט פאַרטיג, ארויסצונעמען עטליכע פּודאַלעך מיט שוועבעלעך און זיי פּאָיואַלי אנצוצינדען, בכדי צו זעהן אויב די פאַבריקאַציע איז געלונגען — פאַר דעם לאָזען זיי זיך גוט בעצאָהלען.

אין די ליאָנער זיידען-פאַבריקען פאַרווענדעט מען צו דער זייד-פאַבריקאַציע פאַרשידענערליי פּעטע שטאָפען. קוים איז איינס פון די פּעטע שטאָפען ניט פריש גענוג, פאַרדאַרבט מען די פאַבריקאַציע פון דער זייד. דערפאַר זענען דאָרט באַשעפטיגט פיל מענשען, וואָס מוזען יעדען טאָג פאַרזיכען די פאַרשידענע פעט-שטאָפען צו זעהן אויב זיי אייגענען זיך צו דער פאַבריקאַציע.

אין יאַפּאַן פאַבריצירט מען פיל גאַזמאַסקעס, וועלכע מ'שיקט פאַר דער גאַנצער וועלט. בכדי צו פּרייזען אויב די מאַסקעס זענען טאַקי גוט, ווערען פון יעדער פּאַרטיע וואָס ווערט פאַרטיג, ארויסגענומען עטליכע שטיק און מ'פּרויוט זיי אויס. אין א חדר, אנגעפיהלט מיט גאַז, געהט איינער אריין מיט א מאַסקע און בלייבט דאָרט א געוויסע צייט. קומט ער ארויס לעבעדיג בעקומט ער דערפאַר וואָס ער האָט זיך איינגעשטעלט דאָס לעבען, א ענגלישען שילינג — הונדערטער מענשן זענען פאַרהאַנען אין די יאַפּאַנישע פאַבריקען וואָס שטעלען זיך איין דאָס לעבען יעדען טאָג פאַר — אנ'ענגלישען שילינג —

אין לעצטן-קריגס יאָהר 1918 האָט איינער א ווינער געבראַכט א „וועסט פאַר זעלנער". ער האָט געזאָגט, אז דורך דער וועסט קען מען נישט דורכשיסען מיט קיין האַרמאַטען און אויך ניט מיט די שטאַרקסטע רעוואָלווערען. ער האָט געזוכט מענשען, וואָס זאָלען זיך אנטון די וועסט און לאָזן אויף זיך שיסן מיט עכטע פּאַטראָנען. ס'האָט זיך אָבער קיינער ניט געפינען וואָס זאָל זיך וועלען איינשטעלען דאָס לעבען.

ערשט יאָהרען שפּעטער, אויף דער שיקאַגער אויסשטעלונג, האָט מען אויסגעפּרובט זיינע וועסטען. ער האָט געצאָהלט הונדערט דאָלאַר יעדען, וואָס האָט אויף זיך געלאָזט שיסען. ערך הונדערט מענשען האָבען פאַרדינט צו הונדערט דאָלאַר, בלויז איינער איז פאַרוואונדעט געוואָרען. די איבעריגע איז גאָר ניט געשעהן ביי דער אויסטערלישער פּרנסה. עטליכע יאָהר שפּעטער האָט ער אויף זיך טאַקי אויסגעפּריווט זיין וועסט און איז — דערשאָסען געוואָרען אויף טוידט...

ז. האַבער חיען

מ׳זאגט מוסר און מ׳איז מזהיר די צוויי ראדאמער קריסטליכע יונגעלייט

די גרויסע אנקעטע פון פרויען און מענער אין דער פוילישע פרעסע — אלץ ארום דעם, וואס צוויי קריסטען װילען זיך מגייר זיין אויס ליבע צו צוויי יודישע מיידלעך — מזל-טוב, מיר האבען שוין אויך אן׳אייגענעם ראדאמער קאוואלסקי.

א גאנצע דיסקוסיע האט זיך פארקאכט אין דער ארטיגער פוילישער פרעסע ארום דעם, יואס צוויי קריסטען האבען צוליב א ליעבע, וואס זיי האבען פעריהרט מיט צוויי יודישע מיידלעך, געזאלט האבען בעשלאסען זיך מגייר צו זיין, איבערגעהענדיג צום יודישען גלויבען, אפילו פאר דער פרייז פון לאזען זיך מל׳ס זיין.

אזא ידיעה האט זיך בעוויזען אין דער היגער כראניק. מיר האבען וועגען דעם אויך געשריבען פאר צוויי וואכען. דאס וואלט אייגענטליך קיין נייעס נישט געווען. אזעלכע זאכען האבען זיך געטראפען אפט. נישט איינמאהל האט מען געהערט פון דעם, ווי אזוי יודישע קינדער טוישען זייער גלויבען און געהען איבער צום קריסטענטום, ווי אזוי דאס דאס זעלבע געשעהט אויך פערקעהרט: קריסטען געהען איבער צום יודענטום. דאס בעוועגען זיך הין-און-צוריק אויפ׳ן געביעט פון אמונות, האט שוין לאנג אויפגעהערט צו זיין א סענסאציע. העכסטענס האט מען עס פערנאטירט אין דער צייטונג׳ס-כראניק, מ׳האט גערעדט דערפון א פאר טעג און מען איז איבערגעגאנגען צום טאג-ארדנונג פון פליסיגען, שטראמיגען לעבען. דאס וואלט זיכער אזוי געווען אויך היינט, ווען נישט דאס, וואס האבען אנגעהויבען בלאזען נייע ווינטען פון ראססען-טעאריעס און אריער-פאראגראפען. פאר היינטיגער צייט זענען אזעלכע ערשיינונגען אן׳ איבערראשונג; אן׳איבערראשונג פאר ביידע: פאר דעם צו וועלכען מ׳קומט און פאר דעם, פון וועמען מ׳געהט אוועק. אין ערשטען פאל, איז עס באמת פאר אונז יודען געווען א גרויס חידוש וואס ביי דער היינטיגער צייט, ווען געגען אונז יודען בושעוועט אזא כוואליע פון שנאה און האס; ווען רדיפות, חוזק און שפאט בעגלייטען אונזער יעדען טריט — אז אין אזא צייט זאלען קומען צוויי ראדאמער קריסטליכע יונגעלייט, וואס צוליב א סענטימענט פון ליבע זאלען זיי זיין בערייט צו ברענגען אזא קרבן, אריינטרעטענדיג אין אונזער מחנה, די מחנה פון ישראל, וואו די טעג זענען נישט ליכטיגער ווי די נעכט, וואו א ביסעל זון און א ביסעל פרייד ברויך מען זוכען אין חודש תמוז און אין שמחת תורה, און וואו צרות בלבולים און גזירות רעות שיטען זיך איבער אונזערע קעפ אהן א שיער און אהן א צאל.

פון דער בלויזער שמועה, אז זיי, די דאזיגע צוויי קריסטען, זענען מוכן ומזומן אוש צו פאהרען קיין קראקא, צום ראבינאט, כדי צו לאזען זיך דארט מל׳ע זיין און דורכפיהרען דעם גאנצען אקט פון גיורות — אט פון דעם אליין, פון בלויזען הערען זענען מיר פשוט נשתומם געווארען. צו וואס טוהען זיי דאס, וואסערע גליקען זעהען זיי דאס ביי אונז „מישטיינסגעזאגט? האט נישט איינער פון אונז געפרעגט. צי איז טאקע די ליעבע אזוי שטארק, אז זי מאכט בלינד, נישט צו זעהן, אז דערמיט איזאלירט מען זיך פון דער גרויסער, ברייטער וועלט; פון א וועלט מיט אזוי פיעל רעכט, פרייהייט און גלייכהייט, איינשליסענדיג זיך איז א וועלט, וואס איז איינגעשרומפען, וואס איז בעגרעניצט, אין א וועלט פון א נומערוס קלאוזוס, נימערס נולוס, וואס דא שטעל דיך נישט און דא מעק דיך נישט?

מיר רעדען שוין נישט וועגען דער גייסטיגער מאטעריע, וועגען דער איבעראנדערשונג פון געפיהלען און שטימונגען, פון געוואוינהייט און טראדיציע פון ערציהונג און לעבענס-שטייגער, יואס דאס איז א גרויסער חלק פון דער נשמה פון דער מענשליכער מענטאליטעט. מיר שטעלען יעצט אוועק דעם דאזיקען גאנצען קאמפלעקס פון די פסיכישע און גייסטיגע אייגענארטיגקייטען, וואס לאזען זיך נישט אזוי שנעל און אפשר קיינמאהל נישט, איבערפארמירען, איבערגיסען און נאטוראליזירען זיך. ס׳וועט קיינער נישט אבלייקענען, אז דער איבערגאנג פון איין רעליגיע צו דער צווייטער, איז אזא לייכטער פראצעס, פאר דעם אדער יענעם, וואס איז געבוירען און ערצויגען אויף אן׳אנדער גלויבען און וואס קומט פון א צווייטען שטאם. געוויקסען קען מען גיכער איבערפלאנצען, אויב ס׳איז נאר דא א שטיקעל גינסטיגער קלימאט — ווי מענשען, וועלכע שטעהען העכער, ווייל זיי האבען א פרייען ווילען. ביי מענשען, אמונה-איבערלויפער איז אפט שכיח, אז טיעף אין דער נשמה, אין הארצען זאל זיך פערוואלגערען ערגיץ א בעהאלטענער פונק, וואס העלט-אויף און רופט ארויס א אינערליכען נעראנגעל, שטערענדיג דעם געמיט-צושטאנד.

פון דעם גייסטיגען שטרייט אין דער מענשליכער נשמה ביי די וואס נעהען פון דאנען אהין און פון דארט אהער, רעדען מיר יעצט נישט. דאס איז א פראבלעם פאר זיך. יעצט וועלען מיר בלויז רעדען פון די מאטעריעלע נוצען, וואס קומען ארויס דערפון. און דא טאקע שווימט ארויס א גרויס רעטעניש. ווארום אויב א יוד שמד׳ט זיך, זאל עס זיין צוליב ליבע, זאל עס זיין צוליב קאריערע, איז עס — אוועקשטעלענדיג אין דער זייט די נשמה-מאמענטען — נאך בעגרייפליך. ער קויפט זיך איין אין יחוס פון א גרויסע וועלט מיט ברייטע מעגליכקייטען, קען זיך פריי בעוועגען און טרעפט אומעטום אפענע טירען. (אגב אין היינטיגען דייטשלאנד גילט עס שוין אויך נישט פאר א גוטע מטבע) האט דאך אמאהל דער בעריהמטער דיכטער היינריך היינע געזאגט, אז דער טויף-צעטעל איז אן׳איינטריט׳ס-שיין, א לעגיטימאציע אין דער ברייטער וועלט אריין. יענער קען גענ׳סען פון אלע רעכט, קען זיך דערשלאגען, ביי א ביסעל פעהיגקייטען, צום העכסטען שפיץ פון דער קאריעריסטישער לייטער, טרעפט נישט אן אויף קיין שטרונגען, ווייל ער איז א יוד. און חוץ דעם ווערט ער גלאט בעפרייט פון צוטראגען — אפילו פאר יוצא וועגען — א גרויסען עול פון די יודישע מצות, דינים, סייגים, מנהגים א. ד. גל.

וואס אבער האט דער נישט-יוד, ווען ער קומט צו אונז? — נישט קיין רעכט נישט קיין פריוויליגיעס. פערקעהרט, ער ווערט נאך, מען ער בעקומט דעם יודישען נאמען אברהם בן אברהם, רעדוצירט און פערלירט די רעכט וואס ער האט פריהער געהאט. דערצו נעמט ער נאך אויף זיך א נייע קיים פון יודישע חימרות, געזעצען און תרי״ג מצוות. מוז היטען שבת, יום טוב, נישט עסען קיין טריפות, ווייקען און זאלצען דאס פלייש, נישט עסען קיין חמץ אום פסח, פאסטען יום כפור, תשעה באב, אסתר תענית און עשרה בטבת, תקיעת שופר, אתרוג-בענטשען, אין סוכה זיצען, הושענות קלאפען און נאך און נאך. איז ער א זכר - מוז ער נאך אויסשטעהן יסורים פון לאזען זיך איבערשניידען; איז זי א נקבה, מוז זי היטען טהרת המשפחה און זיין נזהר מיט חלה, ליכט-בענטשען און מקוואות.

ביי אונז יודען איז מען שטענדיג געווען צוריקגעהאלטען מיט גרים. מיר האבען זיי נישט געפאנגען. פערקעהרט, מיר האבען שטענדיג געפרובט ווירקען אויף זיי, אז זיי זאלען עס נישט טוהן, ווייל זיי נעמען אויף זיך א שווערען לאסט פון דינים. פרעכטיג איז די שילדערונג אין מגילת רות, ווי נעמי האט געפרובט אבצוועגדען איהר שניר רות, די טאכטער פון מואב, זי זאל בלייבען ביי איהר גלויבען און נישט מיטגעהן מיט איהר. נעמי האט פאר איהר שניר פארגעטראגען אלע שווערינקייטען, וואס זענען מיט דער יודישער רעליגיע פערבונדען. און נאר ערשט דאן, ווען רות האט אויף אלעם איינגעוויליגט, האט זי נעמי מגייר געווען.

מיט אונז יודען האט מען זיך אזוי נישט נוהג געווען. נישט איינמאל איז געווען א גזירת-שמד אויף יודען. אונזער אור-אלטע געשיכטע איז פול דערמיט. אויך די מארקוואמאדעס אין שפאניע און די אנוסים זאגען עדות; אויך די קאנטאניסטען אין צארישען רוסלאנד קענען עס בעשטעטיגען. אפילו היינט זענען נאך דא מיסיאנערען, וואס לויערען אויף יודישע נשמות. אויך די אסימילאציע, די לעצטע צייט, וואס האט זיך אין א געוויסע מאס געגרעניצט מיט שמד, איז נישט געווען קיין פרייוויליגער אקט. גיכער איז עס געווען אונטער׳ן דרוק פון יודישער ענטרעכטיגונג און מ׳האט דערמיט געציעלט זיך איינצוארדנען ביי בעסערע און בעקוועמערע בעדינגונגען.

אלזא מיט איין ווארט, די יודישע אבטריניגע, די דעזערטערען, האבען עס מעהרסטענטייל געטוהן אונטער׳ן צייכען פון א שווערען נסיון, נישט קענענדיג און נישט ווילענדיג זיך איסלעבען אין דער ענגער, יודישער געהעטא, וואו מען איז געבינדען און קרעמפירט, וואו מען איז געפענטעט און בעגרעניצט. אבער מיט וואס קען מען פערשטעהן, מיט וואס קען מען בעגרייפען דעם שריט פון די היינטיגע גרים, וואס קומען צו אונז. צי טאקע בלויז מיט די שענע אויגען פון א יודיש מיידעל? צי קענען ווירקליך די בלויזע שענע אויגען אנהאלטען א לעבען-לאנג, מיט זייער דויערענדען צויבער, צי געהט פאקטיש קיינמאהל נישט אונטער די זון אין לאנד פון ליבע, צי פערבלאסט נישט דער פרישער חן אויפ׳ן פנים און צי לעשט זיך קיינמאל נישט אויס דער כישוף גלאנץ אין די אויגען, אז זיי זאלען קענען דיענען אלס קאמפענסאציע פאר אייביגע רעכטלאזיגקייט און בעגרעניצונגען, וואס עס ברענגט מיט זיך דער נאמען יוד?

ס׳איז מערקווירדיג ביז גאר און גאר איין פערענטפער איז דא: די ליעבע איז בלינד. ריכטיג זינגט זיך טאקע אין דער אפערעטע „די טשארדאשפירשטין״, אז „די ליבע מאכט אונז מענער בלינד גאר אהן א שיער״, ווייל איבער א פאר טעג גליק געהט מען אפט א גאנצען לעבען אין שפאן פון אומגליק.

אבער נאך מעהר כאראקטעריסטיש איז דאס, וואס אין אלע שטימען וואס רופען זיך אב אין דער דיסקוסיע אין דער היגער פוילישער צייטונג „דזיען-דאברי״ אין צוזאמענהאנג מיט׳ן געפלאנטען שריט פון די צוויי ראדאמער קריסטען צו וועלען מגייר זיין זיך איבער די ליבע צו צוויי יודישע מיידלעך — ווערט נישט דערמאנט מיט קיין איין ווארט, אז דערמיט העלפען זיי טיילען דעם שווערען און ביטערען גורל פון יודישען פאלק, ווי מיר טוהען עס מיט פרעמדע גרים. אלע וואס קומען דארט צום ווארט, אפעלירען צו די צוויי קריסטען, זיי זאלען דאס נישט טוהן. מען בעט זיך פשוט ביי זיי רחמים, אבער ווי אזוי ווערט דאס געמאכט? מיט בעליידיגונג, מיט שענדונג אויפן אדרעס פון דער יודישער רעליגיע.

אזוי למשל, צושרייבט זיך אין דער דערמאנטער צייטונג פון פערגאנגענעם זונטאג א לעזער מיטן נאמען א. קאוואלסקי צוו. אנד. כהאי לישנא:

„משה׳ס גלויבען, ווי ס׳איז געווארען בעשטעטיגט, אנערקענט נישט די לאזונג פון ליבען דעם צווייטען אין בעצוג צו די אנגעהעריגע פון אנדערע רעליגיעס. דאס זעלבע בעציהען זיך די אלע אנדערע אנווייזונגען פון עטישער, בירגערליכער און געזעלשאפטליכע נאטור. דער שעדליכער גייסטיגער שפייז פון די בלעטער פון תלמוד אין די לאנגע שיה׳ען לערנען אין חדר, שאפט א ספעציעלען מענשליכען מין, וואס איז אזוי פיינדליך איינגעשטעלט צו אלץ, וואס איז נישט יודיש. דאס איז נישט די שולד פון דער סעמיטישער ראסע, ווייל די זעלבע יודען, וואס רופען זיך קאראימער, וועלכע האבען אבגעווארפען דעם תלמוד. שמ׳ען מיט זייער ערהליכקייט און מיט א רייהע מעלות און זייער כאראקטער. ליידער זענען זיי א פארשווינדען הייפעל אויף דער ערד-קויל״.

האבען מיר שוין אן׳אייגענעם, א ראדאמער קאוואלסקי אויך, יעמען עס געפעלט אויך נישט דער תלמוד. דער היגער קאיוואלסקי ווערט נאך דערצו א גאנצער פילאזאף מ׳שפיינסגעזאגט און א פערטיידיגער. א בעשיצער פון די קאראימער, וואס ריהמט זייערע מעלות און גוטען כאראקטער בלויז דערפאר, וואס זיי האלטען נישט פון תלמוד. ער בעוויינט זייער גורל און פערגיסט קראקאדיל-טרעהרען, וואס זייער צאהל איז געבען קליין.

א שאד כ׳לעבן צו פערלירן א ווארט אום צו פאלעמיזירען מיט די ראדאמער און לאדזער קאוואלסקי׳ס, אויפווייזענדיג זייער שקר און בייזוויליגע פעלשונג איבער דעם תלמוד און דער יודישער עטיק: זיי ווייסען אליין אויסגעצייכענט, אז זייערע ווערטער זענען הוילער בלאף, וואס פון מויל געהען זיי ארויס און אין די אויערען, אפילו אין זייערע אייגענע, געהען זיי נישט אריין. איז היינט אבער א מאדע פון יודענפרעסעריי, ס׳איז היינט א צייט, ווען צום למדן זאגט מען: „ארויס פון דער חברה״, און עמי-הארצים ווערען פיהרער, הערשער און מנהיגים. געה רעד מיט ציניקער, מיט רשעים, אז די צעהן געבאט, די עשרת הדברות, וואס זענען דורכגעדרינגען מיט עטיק און מענשליכע פערנונפט האבען אנדערע אמונות איבערגענומען פון דער יודישער; געה דערצייל זיי, אז די פארעלע פון „ואהבת לרעך כמוך״, פון „כל מאן רסנא לך לחברך לא תעביד״ וואס איז נאך מעהר פערשטארקט געווארען דוקא בימי התלמוד, איז פאראפראזירט געווארען פאר פיעל אנדערע נישט-יודען. וועט עס דען העלפען, צי וועט עס דען איבערצייגען אין א צייט ווען שקר, אכוריות און געוויסענלאזיגקייט טאנצען א ווילדען טאנץ און דער עיקר אין א צייט, ווען מ׳ווייסט, אז וואס מעהר רשעות איז בעסער צו קאריערע, צו אויפשטייג, צו רוהם און צו פיהרערשאפט.

מיר ווייסען שוין לאנג פון דאזיגען טרויעריגען סוד. ביי אונז איז שוין לאנג געזאגט געווארען כל המיצר לישראל נעשה ראש. פון דעם ווייסען אויך אלע בייזע און שלעכטע מענשען, די גרויסע ווי די קליינע, די גרויסע לאדזשער קאוואלסקי׳ס, ווי די קליינע ראדאמער קאוואלסקעלעך.

מ. ה.

ווער קען בעקומען א פלייש-קאנצעסיע.

וואס מוזען וויסען יודישע קצבים, וואורשטען-מאכער, רעסטאראציע-אייגענטימער וועגען כשר'ן פלייש און וואורשט - האנדעל?

דעם 1-טן יאנואר 1937 געהט אריין אין קראפט דאס געזעץ וועגען בעגרעניצען די ריטועלער שחיטה. עס ווערען איינגעפיהרט קאנצעסיעס פאר קצבים און א רייהע אנדערע בעגרעניצונגען. א חוץ סוחרים און רעסטאראציעס-אייגענטימער זענען די נייע פארשריפטען נוגע קצבים און וואורשטען-מאכער. מיר האלטען דערום פאר נויטיג צו אינפארמירן די אמייסטען פעראינטערעסירטע וועגען די וויכטיגסטע בעשטימונגען פון די נייע פארשריפטען, ווי אויך וועגען די פארמאליטעטען, וועלכע זענען פערבונדען מיט ארויסבעקומען א קאנצעסיע און אן ערלויבניש אויף צו שחט'ן בהמות אויף כשר.

ווער קען בעקומען א קאנצעסיע?

ווער עס האט בדעה צו האנדלען מיט כשר פלייש פון בהמות און עופות, אדער מיט כשרן וואורשט, איז מחויב ארויסצובעקומען א קאנצעסיע. קאלאניאל-סוחרים, רעסטאראציעס און פיוויארניעס, וועלכע פערקויפען כשר'ן וואורשט און אנדערע געריכערטע פליישען, זענען אויך מחויב צו האבן קאנצעסיעס. קצבים און וואורשטען-מאכער מוזען אונבעדינגט בעזיצען האנדווערקער-קארטען, אום כדי צו קענען בעקומען א קאנצעסיע; דאגעגען פערזאנען, וועלכע פערנעמען זיך בלויז מיט'ן פערקויף פון עופות, אדער וואורשט, מוזען נישט האבן קיין האנדווערקער-קארטען. קאנצעסיעס ווערען ארויסגעגעבען דורך דער וואיעוואדסטווא נאכ'ן אויסהערען די מיינונג פון דער האנדווערקער-קאמער. די וואיעוואדזטווא קען אבזאגען ארויסצוגעבען א קאנצעסיע, אויב דער אייגענטימער איז גערעכטליך בעשטראפט געווארען פאר קרימינעלע פערברעכענס. פאר עובר זיין אויפן געזעץ וועגען ריטועלער שחיטה און אין פאל, ווען די קאנסומציע און די אומזאצען בעגרינדען נישט אזא גרויסע צאהל קאנצעסיעס וויפיל עס איז איינגעפלאסען ביטעס. א קאנצעסיע בערעכטיגט צו פיהרען נאר איין געשעפט. ווער עס וויל פיהרען א פיליע, מוז דערויף ארויסבעקומען א ספעציעלע ערלויבניש פון דער וואיעוואודסטווא.

ווי אזוי בעקומט מען א קאנצעסיע?

כדי צו בעקומען א קאנצעסיע דארף מען זיך ווענדען מיט א ביטע צו דער וואיעוואודזטווא דורך דער פערמיטלונג פון דער סטאראסטווא.

אין דער ביטע דארף מען אנגעבען פאלגענדע אינפארמאציעס:

1) נאמען, פאמיליע, עלטער, מלוכה-אנגעהעריגקייט, וואוין-ארט, אדרעס פון דער דירה און געשעפט.

2) א יואסער ווארשטאט, אדער א וואסער האנדעל מ'האט בדעה צו פיהרען. צו דער ביטע מוז מען (נאר קצבים און וואורשטען-מאכער) ביילייגען א האנדווערקער-קארטע, אדער א בעשטעטיגטען אבשריפט. סטעמפעל-אבצאהל בעטרעפט פון דער ביטע 5 זל. פון יעדער אבשריפט צו 50 גר.

ערלויבנישען צו שחט'ן בהמית.

חוץ קאנצעסיעס מוזען נאך קצבים ארויסבעקומען פון דער סטאראסטווע אדער פון מאגיסטראט ספעציעלע ערלויבנישען, כדי צו קענען שחט'ן בהמות פאר'ן געברויך פון זייערע געשעפטען.

אין די ערלויבנישען וועט אין שחט-הויז יעדעס מאל אבגעצייכענט ווערען וויפיעל קילא ס'האט געוואויגען די געשאכטענע בהמה. יעדער קצב וועט קענען שעכטען נאר אזוי פיעל קילא אויף וויפיעל עס וועט לויטען זיין ערלויבניש. די ערלויבניש וועט מען נישט טארען אבטרעטען אנ'אנדערען, אפילו קיין קאנצעסיאנירטען קצב. דאסגלייכען וועט נישט ערלויבט זיין אבצוטרעטען אדער אבצוקויפען פלייש ביי א צווייטען קצב. אנ'אויסנאהם ווערט געמאכט נאר פאר פאלגענדע פראדוקטען: קאפ, לעקער, לונג, הארץ, לעבער, מילץ, נירן, פיפעק, קישקעס, חלב, בלוט, פיס, ביינער, הערנער, קאפיטעס, פעל, עופות און וואורשט וועלכע וועלן יא קענען פריי פערקויפט ווערען נישט נאר דעם קאנסומענט.

ג. מ.

שווערע שטראף פאר אויסקויפן א פאטענט אויף א פרעמדען נאמען.

צוליב דעם גייעם פאטענטען-סעזאהן איז וויכטיג צו וויסען, אז ס'איז פאראהאן א צירקולאר פון פינאנס-מיניסטעריום וועגען די ריכטיגע נעמען פון פאטענטען, וועלכע מוזען זיין די אמת'ע און פאקטישע אייגענטימער.

אין דעם צירקולאר, וועלכער טראגט דעם נומער 1 — 1689 פון 31-טן יאנואר 1935, און איז אויך גילטיג אויף היינטער — ווערט געזאגט:

אויב די שטייער-מאכט וועט פעסטשטעלען, אז מען האט ארויסגענומען א פאטענט אויף אנ'אנגעשטעלטער פערזאן אדער אויף א פיקטיווען נאמען, דארף די שטייער-מאכט אדורכפיהרען א גענויע קאנטראל, כדי פעסטצושטעלען און אנטדעקען דעם אמת'ן נאמען און פאמיליע פון פאקטישען אייגענטימער פון דער אונטערנעמונג. אויב דאס ארויסנעמען דעם פאטענט אויף אנ'אנדערען נאמען, איז געמאכט געווארען דורך א פערזאן, וואס באמיט זיך סיסטעמאטיש אויסצומיידען פון צאהלען שטייערן דארף מען די שולדיגע באשטראפען לויט די פארשריפטען פון דער שטייערן ארדינאציע – ביז 6 חדשים ארעסט און מיט געלט-שטראף פאר ניט האבען דעם פאטענט אויף זיין אייגענעם נאמען.

א חוץ דעם – יעדער מאל, ווען די שטייער-מאכט אנטדעקט, אז מ'האט דעם פאטענט אויסגעקויפט ניט אויפ'ן געהעריגען נאמען פון פאקטישען אייגענטימער, מאכט זי א פראטאקאל, גלייך ווי ס'איז בכלל נישטא קיין פאטענט און לייגט ארויף שטראפען לויט די פארגעזעהענע פארשריפטען.

הכנות צו דער קאסאציע איבער'ן פשיטיקער אורטייל.

די שטראף-אבטיילונג ביי דעם אפעלאציע-געריכט אין לובלין בעארבייט איצט ברייט די מאטיווען איבער'ן אורטייל פון דער צווייטער אינסטאנץ אין פשיטיקער פראצעס.

די דאזיגע מאטיווע פון אורטייל, וועלכער האט רוב אנגעקלאגטע, ווי בעוואוסט, געהעכערט די שטראף, וועלען איבערגעגעבען ווערען די בעשולדיגטע אין דער ערשטער העלפט פון חודש יאנואר.

די פראקוראטור האט זיך שוין אבגעזאגט אנצוגעבען א קאסאציע.

ווי בעוואוסט, האבען די פערטיידיגער פון די פעראורטיילטע יודישע אנגעקלאגטע יא אריינגעטראגן א קאסאציע אויפ'ן אורטייל.

סילוועסטער-אווענד.

שטריכען און געדאנקען.

פון י. פרידמאן.

איהר קענט דאך דאס בילד פונ'ם נייעם יאהר: א יונג בליהענד קינד, כמעט א מלאכ'ל, מיט אונשולדיגע אויגען און לאנגע געקרייזעלטע לאקען, וואס שטעלט זיך אזוי צארט און פערשעמט פאר אונזער טיש און סיליועסטער-נאכט. דאס דארף זיין דאס נייע יאהר. אזוי ענטפלעקט זיך דאס נור-וואס אנגעקומענע יאהר. ווי א מלאכ'ל, וואס איז אקארשט ערשט אראב פון הימעל.

דאס דאזיגע צארטע קינד וועט זיין ביי אונז גאנצע צוועלף חדשים. און דא, לעבענדיג מיט אונז, וועט עס ווערען אזוי פיעל געפלאנט, אזוי פיעל אויסגעריסען, אז דאן, ביים צווייטען סילוועסטער-אווענד, אוועקגעהענדיג פון אונז, וועט עס שוין זיין א געבויגענער זקן, שווער בעלאדען מיט צרות, מיט א לאנגער ווייסער בארד און מיט אויסגעלאשענע אויגען.

נעכטען דאנערשטאג דער לעצטער טאג פון חודש דעצעמבער. דער איין און דרייסיגסטער איז אדורך אין ראדאם גאנץ איבערהאפט. ארום צעהן עלף ביינאכט האבען ביי די פריזירערס נאך אלץ געווישט די עלעקטרישע אפאראטען. מען האט געשוירען האר, געפוצט „לאסשקעס" און דער עיקר, געמאכט די אמת'ע אנדולאציעס. באבעשי, טייערע מיינע אין הימעל! ווי אזוי האסטו דאס אבגעלעבט א לעבען אהן אנדולאציע? איך ווייס נישט צי אהן אנ'אנדולאציע לאזט מען אריין אין גן-עדן, אדער מען מוז פערבלייבען אייביג אין גיהנום. און צי האסטו דארט אויף יענער וועלט א טישעל, ווייל ביי אונז דא אין ראדאם זענען נעכטען אלע טישלעך געווען פערנומען— אין „ושים", ביי „פשיביטניעווסקי", ביי „וואלאנסקי" — אומעטום האט געררייצט דער פסיכאז פון פערוויילונג. אלע צוזאמען, יונג און אלט יוד און קריסט — אלע האבן געטרינקען געזונגען און געטאנצט—

וואס איז די שמחה?

מען איז פטור געווארן א יאהר לעבן...

סילוועסטער איז א פשוטער וועלטליכער יום-טוב. און מענשען ווילען אביסעל פרעהליך זיין, א ביסעל פערשיכור'ן די הערצער און פייערליך זיך אבגעזעגענען מיט'ן אלטען יאהר. דער בירגער האט א קעצישען מוח. ער פערגעסט אינגאנצען, אז פאר-א-יאהרען, ווען די זייגערס האבן געקלינגען 12, האט מען אויך געמיינט עס וועט פערשווינדען דאס „אלטע" און דאס „נייע" יאהר וועט שוין זיין גאנץ אנדערש. אבער נאך סילוועסטער קומט געוועהנליך דער גרויסער אלגעמיינער קאצעניאמער, ווען דער טשאד הויבט אן לאנגזאם און פויל ארויסקריכען פון די קעפ און מענשען דערזעהען, אז דאס נייע יאהר איז גארנישט בעסער און שענער. די אלטע שעהנע ליבעס-דעקלערונגען, וואס זענען געמאכט געווארן נעכטען אין דער סילוועסטער-נאכט, זענען מיט אמאהל צערונען געווארען, די אלע ארעמע שעפעלעך, וואס האבען נעכטען, אין דער סילוועסטער-נאכט „געבלאנדזשעט" אין פרעמדע שלאף-צימער, מוזען ווידער זיך אומקעהרען צו זייער היים. און אונזער ליבער מאניעק, וועלכער חזר'ט איבער יעדען סילוועסטער די זעלבע חכמה:

„איך ווינש דיר, אז דאס נייע יאהר זאל זיין א גוט יאהר, אז אזא יאהר אויף מיר און דיר", אויב מאניעק מיט דעם פאפירענעם צילינדער, מיט צעהנגראשענדיגע לופט-באלאנען, וואס פלאצען ווי אלע יודישע האפנונגען... און מיט קאנפעטיע בעשיט, — מוז זיך אומקעהרען, צו זיין וואכנדיגער לאנגווייליגער ווירקליכקייט.

נעכטען ביינאכט, ווען די בעוועגונג אויף די ראדאמער גאסען, איז געווארען שטארקער, מענשען האבען געאיילט צו די בעשטעלטע טישלעך, פון די לאנגע דאמען-פעלצען האבען ארויסגעקוקט די באל-קליידער, די גלאנציגע און מאטאווע שיכלעך, - שטעהט פאר פשיביטניעווסקיס צוקערניע א מיעדער פערבייגעהער, וועלכער האט אודאי געחלומט פון זיין בעט קוקט ער אזוי מיט קנאה-בליקען. ער איז מקנא, עס דאכט זיך איהם אויס, אז די אלע מענשען, וואס געהען אריין אין דער צוקערניע, זיי אלע געהען דארט צום אנגעגרייטען גליק און ער איינער געהט שלאפען...

אנדערע צוויי דורכגעהער ווערען פערכאפט מיט'ן פערפומירטען אראמאט: אך, יאק טא פאכניע!— אפשר וועט זיין א שמעקעוודיג יאהר. אין אזא נאכט!: וויפיעל קאסמעטיק, פודער און ליפען-פאמאדע ווערט עס אויסגענוצט אין אזא נאכט? מען וואלט מיט אזוי פיעל רויטע פאמאדע געקאנט אבפארבען אלע ראדאמער הייזער אויף רויט. און ווען איך קוק אזוי אויף די „רויטקייט", ווערט אומעטיג. עס דערמאהנען זיך עטליכע שחיטות פון פערגאנגענעם יאר, גרויזאמע מערדערייען פון דער בעגרעניצטער אמביציע... און ביים אנבליק פון דער איצטיגער יודישער לאגע ווען עס קנוילט זיך דער שקר אין איין קנויל מיט'ן אמת, ווערט נאך מעהר פייניגליכער אויף דער נשמה — קאן א יוד מיטמאכען אזא סילוועסטער?...

אט שלאגט שוין דער זייגער צוועלף מאל און די צוועלף קלעפ דעקען צו דעם קבר פון יאהר 1936 און דערנאך — מענשען און מענשעלעך... גרייט זיך צו נייע צרות.

ראדאמער יודען פון א מאהל.

טיפען, געשטאלטען און בילדער.

פון מאיר הערץ.

די רוסישע רעוואלוציע פון יאהר 1905 אין ראדאם.

באריקאדען, באמבעס און די שטאק-פינסטערע נעכט.

77.

נאך איידער ס'האט זיך פערענדיגט די יאפאנישע קריעג, האט אין רוסלאנד אנגעהויבען אויפגעהן דאס פייער פון רעוואלוציע, וואס האט אויך אריינגעדרינגען קיין פוילען. די פרייהייטסקעמפער, וואס האבען געוואלט אראבווארפען דעם צארישען יאך, האבען אויסגענוצט די געלעגענהייט, וואס פאניע האט זיך פערפלאנטערט אין א קריעג אויפ'ן ווייטען מזרח, וואס דער רוסישער דעספאט און פאלק'ס-בעדריקער האט א פערדרעהטען קאפ און זיי האבען גערופען די מאסען, וואס זענען געווען פערשקלאפט, צו אנ'אויפשטאנד, צו א איבערקעהרעניש און צו א רעוואלוציאנערען-אויפברויז, וואס זאל א סוף מאכען צו דער אליין-הערשונג פון דער רוסישער ראמאנאוו-דינאסטיע, צו איהר מאנארכיסטישען אבסאלוטיזם, איינפיהרענדיג אויף דעם ארט א רעפובליקאנישע ארדנונג פון רעכט און גערעכטיגקייט פאר אלע פעלקער, וואס בעוואהנען די גרויסע אונענדליכע רוסישע ערד.

דער קאמפס רוף האט בעזונדערס געפינען א שטארקען אבקלאנג אין פוילען וואו דאס פאלק האט שוין לאנג געחלומ'ט צו בעפרייען זיך פון רוסישען סאטראפ, וועלכער האט אקופירט דאס לאנד און נישט איינמאהל דערטרינקען אין בלוט די פוילישע רעוואלטען און אויפשטאנדען, אין וועלכע ס'האבען זיך בעטייליגט די בעסטע זיהן פון פוילישן פאלק, וועלכע האבען זיך מקריב געווען אויסצולייזען זייער לאנד פון דעם שונא'ס הענד.

דאס יאהר 1905 איז געווען א סיגנאל צו דער רוסישער רעוואלוציע. די קערנער, וואס זענען פערזייהעט געוואָרען אויף דעם רוסישען גינסטיגען און פרוכטבארען באדען, בשעת נאך ווען די יאפאנישע קריעג האט אנגעהאלטען, האבען נאך דער קריג אנגעהויבען ארויסוואקסען, ווערענדיג רייפער און צייטיגער. ס'איז געשאפען געווארען איין גרויסער רעוואלוציאנערער פראנט, אנהויבענדיג פון סיעף רוסלאנד, דורכקרייצענדיג אלע ראנד-לענדער און ענדיגענדיג אין פוילען. דא זענען געווען ביז נאר טעטיג די פ. פ. ס. מיט די יודישע סאציאליסטען אונטער דער פאהן פון „בונד". ביידע זענען זיי געגאנגען האנד-ביי-האנד, ארעם-ביי-ארעם, קעמפענדיג מיט'ן גאנצען אייפער געגען צארישען קנוט. זיי האבען בעצאהלט מיט אונצעהליגע קרבנות, מיט א סך געשאסענע און צו דער תליה-געפיהרטע ווערנער'ס, הירש לעקערט'ס און ברוך שולמאנס, וועלכע זענען געגאנגען אין די ערשטע רייהען פון שטורעם און דראנג, ווארפענדיג באמבעס אויף די פאליצמייסטערס און פריסטאווס, די רוסישע פייניגער, וועלכע האבען אנגעטוהן די רעוואלוציאנערען די אכזריות'דיגסטע ענויים קשים אין די תפיסות, אין ווארשאווער ציטאדעל, ביז זיי האבען אויסגעהויכט די הייליגע, אין אידעאלען-קאמף געלייטערטע נשמות.

מ'האט דאן דערצעהלט, אז אין קאפטער-וואלד, איידער די רוסישע תלינים האבען אויסגעפיהרט די עקזעקוציעס איבער די פוילישע רעוואלוציאנערע העלדען, האט מען זיי אין מיטען דער נאכט אין גרעסטען, פייערדיגסטען פראסט אויסגעטוהן מוטער-נאקעט, ארויפגעגאסן אויף זייערע נאקעטע לייבער קאכעדיגע הייס-צוגליהטע בלייה און ערשט דערנאך זיי דערשאסען. מ'האט דאן מערטירער-לידער געזונגען, מיט וועלכע מ'האט קינדער אין די וויגען איינגעשלעפערט, קריצענדיג דערביי מיט די צייהן און ווארטענדיג שטיל אויף נקמה.

די רוסישע רעוואלוציע האט אין ראדאמער פ. פ. ס. געפינען א שטארקער א מעכטיגען אוואנגארד, וואס האט זיך געשטעלט אין די פאדערשטע רייהען צום קאמף מיט'ן צאר-באטיושקא. יעדע באמבע, וואס איז געווארפען געווארען אין מאסקווע, צי אין פעטערבורג, אין אדעס, צי אין כארקאוו, איז נישט געבליבען אהן א ווידערקלאנג אין ראדאם. אויך דא אין ראדאם האבען נישט געפעהלט קיין ארסענאלען פון באמבעס און רעוואלווערען ביי די רעוואלוציאנערען, וועלכע האבען נישט איינמאהל נעגעבען צושמעקען פולווער די מאסקאלעס, וואס האבען דא סטאנציאנירט. די ראדאמער פ. פ. ס. האט זיך א שם איינגעקויפט איבער דעם גאנצען ווייטען רוסלאנד און אפילו אין אויסלאנד. פאניע האט דאס דערפיהלט און ער האט נישט געשפארט אהער צושיקען זיינע חילות. אין די יאהרען פון 1905–1908 און נאך שפעטער, איז ראדאם געווען פערפלייצט מיט קאזאקען, טשערקאסען קאוואלעריע, וואס מ'האט אהערגעשיקט פון טיפען סיביר און פון די ווייטעסטע רוסישע סטעפעס. ווער שמועסט פיעכאטע און ארטילעריע — דאס איז געווען כחול הים, אנגעפראפט אין די דאמאלסדיגע רוסישע קאזארמעס. מ'האט שיער נישט געקענט מיינען, אז דער יאפאנישער פראנט האט זיך איבערגעטראגען אהער קיין ראדאם, און פאניע האט דאס גאנצע מיליטער זיינס פון מאנדזשוריע, פון פארט-ארטור און פון טייך יאלו, אהער טראנספארטירט. די רעוואלוציאנערען האבען זיך געוויצעלט, אז אזוי פיעל מיליטער האט פאניע געוויס נישט געהאט אויפן יאפאנישען פראנט. בעקומענדיג גוט אנגעבראכען די ביינער פון קליינעם, אונבעקאנטען יאפאנטשיק, האט זיך פאניע שוין דערשראקען און פארדאט מעהר צונויפגעקליבען די כוחות געגען די רעוואלוציאנערען, געגען וועלכע ער האט אנגעהויבען א ווילדע בלוטיגע וואקכאנאליע.

די רעוואלוציאנערען האבען אויך נישט געשוויגען. מ'האט דאס גוט געקענט זעהן אין ראדאם, וואו באמבעס, באריקאדען און אונטערגעזעגטע עלעקטרישע סלופעס זענען געווען א טעגליכער גאנג. נישט איין נאכט האט דעמאלט ראדאם געזונקען אין א טיפע פינסטערניש. מ'האט שוין געוויסט, מ'האט שוין געהאט א סימן, ווען מ'האט דערהערט אין אוונד א שטארקען קלאפ פון א אומגעפאלענעם עלעקטרישען סלופ אין א בראזגעריי פון גלאז, וואס האט זיך צעשיט פונ'ם צובראכענעם לאמפ, וואס איז צושטויסען געווארען אויף פיצ-פיצלעך — אז מ'האט דאס דערהערט, האט מען שוין געוויסט, אז די רעוואלוציאנערען זענען ארויס פון זייערע פערשטעקטע קאנספיראטיווע ווינקעלעך וואו זיי זענען געווען בעהאלטען א גאנצען טאג אויף זייערע געהיימע בעראטונגען.

אזוי איז געווען נאכט נאך נאכט. באלד ווי נאר ס'איז טונקעל געווארען, זענען די גאסען געווארען ליידיג. ס'איז געווען פערבאטען נאך 7 אוונד צוגעהן אין גאס, ווייל ס'איז ערקלערט געווארן „סטאן-וואיענני". חוץ דעם האבען מענשען גלאט מורא געהאט צו געהן אין גאס, זייענדיג זיכער, אז באלד וועט עס זיך אנהויבען. מ'וועט איבעררייסען די עלעקטרישע ליכט אין גאס און ס'וועט ווערען פינסטער ווי אין א טאפ, אז מ'וועט נישט זעהן אהיים צוגעהן. די סאציאליסטען וועלען זינגען רעוואלוציאנערע לידער, וועלען אנגעבען רעוואלווער-שאסען אין דער לופטן, ווארפענדיג גלייכצייטיג לאזונגען געגען צאר מיט זיינע משרתים. די קאזאקען וועלען צוריק ענטפערען מיט זייערע ביקסלעך און דאן קען מען רעזיקירן מיט'ן לעבן.

די רוסישע מאכט האט דאן אויך ארויסגעגעבען נישט איינמאהל א בעפעהל, אז מ'זאל פערהענגען ביינאכט די פענסטער, כדי מ'זאל נישט ארויסזעהן פון דארט קיין שטראהל ליכט. דער פאליצמייסטער האט אויך פערארדענט, אז 7 אוונד זאלען די הייזער זיין אבגעשלאסען. מ'איז געזעסען אין די שטובען און געציטערט ס'זאל אמאל נישט פערבלאנדזשען א קויל אין א פענסטער אריין. א קשיא אויף א מעשה, וואס ס'קען זיך אלץ מאכען. א סך מאל האבען די רעוואלוציאנערען פון זייער זייט נעגעבען א בעפעהל, אז די הייזער זאלען דוקא יא זיין אפען פון ביידע זייטען: דער פראנט און דאס טויער פון דער הינטערשטער זייט הויף, און, אז אויך די פענסטער זאלען נישט זיין פערשטעלט מיט קאלדרעס, צי אנדערע זאכען, נאר ס'זאל זיין ליכטיג און מ'זאל זעהן וואו עס ברענט זיך. דאן האט מען שוין קלאר געוויסט, אז עס גרייט זיך א קאמף אויף ביינאכט. די סטרוזשעס, די הויז-איינגענטימער און אפילו די ציווילע בעפעלקערונג, איז שוין נאר געווארען צוטומעלט, נישט וויסענדיג וועמען צו פאלגען. יעדער האט געדראהט מיט שטראף און קאנסעקווענצען. דא און דארט זענען געקומען סטראזשזיקעס און גטהייסען די הייזער פערשליסען, פערהענגען די פענסטער און באלד נאך זייער אוועקגעהן, זענען געקומען רעוואלוציאנערען און שטרענג בעפוילען פונקט קאפויער: לאזען אפען די הייזער און ליכטיג זאל זיין אין די פענסטער. ביידע האבען געדראהט, אז אויב מ'וועט נישט הארכען, וועט מען זיך נוקם זיין און מ'וועט זיין מיט א קאפ קלענער. מיט עפענען די הייזער זענען די רעוואלוציאנערען אויסען געווען, אז אין א נויט-פאל אין א קריטישען מאמענט, זאלען זיי זעהן און האבען דורך וואנען צו אנטלויפען און וואו-ערגיץ זיך קענען בעהאלטען. דערצו האט די רוסישע פאליציי נישט געוואלט דערלאזען און דוקא געציעלט צו פערשליסען פאר זיי אלע וועגען און דורכגענג.

אין יענע יאהרען, ווער ס'נעדענקט, זענען אויף אלע ראג גאסען נעווען אויפגעבויט הילצערנע בודקעס פאר די רוסישע סטראזשניקעס, וואס האבען געהאלטען וואך. זענאן דארט שטענדיג געווען אנגעלעגט היכע סאנקעס האלץ וועלכע האבען געברענט אין די פינסטערע נעכט, ווען די רעוואלוציאנערען האבען אונטערגעשניטען די קלעצער און איבערגעריסען די דראהטען פון דער עלעקטרישע בעליכטונג. נישט איינמאל אז מ'איז אויפגעשטאנען אין דער פריה און ארויס אין שטאדט, האט מען נאך געזעהן אויף טייל גאסען שפורען פון בלוט. מ'האט באלד דערצעהלט, אז דא און דארט איז נעפאלען ביינאכט פון דער געגענזייטיגען שיסעריי א רעוואלוציאנער, אדער א קאזאק, צי א סטראזשניק, וועלכע מ'האט באלד אויפגערוימט, כדי מ'זאל נישט וויסען ווער ס'איז געפאלען און ווער ס'האט געליטען א גרעסערע מפלה.

ראדאם האט דעמאלט אויסגעזעהען ווי א מלחמה-פראנט.

שרעקליכער פארפאל מיט א קאנדוקטאר אויף דער ראדאמער באהן-סטאציע.

דער באהן-קאנדוקטאר אנטאני שמידט האט געוואלט א היים פאהרען צו זיין פאמיליע קיין קעלץ אויף די חגאות. ביים איינשטייגען אין צוג אויף דער ראדאמער סטאציע, האט ער זיך אויסגעגליטשט, ארינטערפאלענדיג אינטער די באהן-רעדער, וועלכע האבען שוין נעריהרט צום אבגעהן. די רעדער האבען איהם אבגעשניטן ביידע פיס און מהאט איהם אין א האפנונגס'לאזען צושטאנד איבערגעפיהרט אין פוילישען שפיטאל. ער איז געשטארבען נאך עטליכע שעה ליידען גרויסע יסורים.

אויף רער גרויסער צאהל פאסאזשירן, וואס איז געווען אויפן באהן-הויף, האט דער טראגישער פארפאל געמאכט א שרעקליכער איינדרוק.

דער ברוגז = טאַנץ ביי די ראדאָמער יודישע האנדווערקער.

פערראט = בעשולדיגונגען און שאַרפע אטאַקעס פון איין צד אויפ'ן צווייטען.

ביי די יודישע האנדווערקער אין ראדאם קומט די לעצטע וואכן פאר א ברוגז-טאנץ. מען איז צווישען זיך געגענזייטיג אננעצויגען ביז גאר. די סיבות פון דער צעשטערטער אידיליע און קאליע-געווארענעם שלום-בית, האבען מיר באריכות ארומגערעדט מיט צוויי וואכען צוריק. ס'איז ארויסגעקומען צוליב די קהלה וואלען, בעת וועלכע ס'האבען זיך פערמאסטען די כוחות צוויי „אבאזען”. וועלכע זענען אנגעגאנגען פאר דער גאס פאר צוויי בעזונדערע צדדים. אבער אין דער אמת'ען זענען זיי געקומען פון איין בעוועגונג — פון דער האנדווערקערישער.

צווישען אלע וואהל-ליסטעס איבער וועלכע ס'האבען געפלאטערט פערשידענע פארטיי-סעהנער, האבען זיך אויך געפונען די ליסטעס פון האנדווערקער-פערבאנד אויף רוויינסקא און פון חלוץ בעל-מלאכה. טאקע צוויי בעזונדערע נעמען, דאך פון איין שטאם, פון איין עלעמענט און פון איין ארגאניזאציע. און נאך מעהר: פון איין שלום-געשלאסענעם האנדווערקער-פראנט. דער רעזולטאט איז בעוויסט: ביידע האבען געצויגען אין א גלייכע מאס מאנדאטען. דער האנדווערקער-פערבאנד איין מאנדאט אין דער פערזאן פון ה' משה רובינשטיין און דער חלוץ בעל מלאכה אויך איין מאנדאט אין דער פערזאהן פון ה' י. זילבערשטרום.

פארוואס דאס איז אזוי געשעהן, אז די האנדווערקער זענען געגאנגען געטיילט אין צווייען און נישט אין א פעראייניגטען, איינהייטליכען פראנט, וועלכער האט אייגענטליך געטריבט געשאפען ווערען אלס לאגישער פועל-יוצא פון דעם צושטאנר-געקומענעם שלום, וואס האט צונויפגעברענגט אונטער איין דאך די צוויי צעקריגטע האנדווערקער-לאגערען פון לובלינער 30 און רוויינסקא 1 — דאס דאזיגע קאפיטעל איז שוין גענוג אויפגעקלערט געווארען, עס האט זיך געשטעלט אין וועג דער אלטער סענק, וואס שייך דער שטעלונג פון די האנדווערקער אין דער גמינע בנוגע געוויסע פראגען. ס'איז יוידער ארויס די אלטע געשיכטע פון פרא און קאנטרא, אין א רבנישען אנגעלעגענהייט. מ'האט דאס מאהל אויך אפעריירט מיט א נייעם טערמין: נייטראליטעט. יעדער האט ערקלערט אז ער וועט זיין אין דערמאנטען ענין נייטראל, נישט געגען און נישט פאר און בכלל זיך נישט מישען אין קיין דראסטישער פראגע. אזוי האט יעדער געטענה'ט אבער איינער צום צווייטען האט קיין צוטרוי נישט געהאט, נאר חושד געווען אז דער מין נייטראליטעט איז א נייער דיפלאמאטישער שפיעל אונטער וועלכען מ'בעהאלט אויס געוויסע כיוונות און טענדענצען. מיט איין וואָרט, איינער האט אפיציעל בעשולדיקט דעם צווייטען, אז ער שטעלט מיט זיך פאר א צד אויף דער אדער יענער זייט, און דאס טאקע האט דערפיהרט דערצו, וואס פון איין ליסטע אונטער וועלכע ס'האבען בעדארפט געהן אלע האנדווערקער, איז געווארען צוויי.

ס'איז געשעהן אלזא דער ערשטער אנגריף אויפ'ן האנדווערקער-שלום. אבער דאס וואלט נאך נישט געווען אזוי טראגיש. האט דאך יעדער בעקומען א מאנדאט, וואס האט אין א געוויסער מאס געגעבען א סאטיספאקציע, וואס האט בעפרידיקט זיין אמביציע און סוף כל סוף וואלט מען ווידער זיך געזעצט ביי איין טיש. ערגער איז געווען מיט די נאכוועהענישען פון די וואהלען. ווען עס האט זיך געהאנדעלט וועגען דעם, אז דער נייער ראט זאל אויסוועהלען א גמינע-פערוואלטונג, האט דער האנדווערקער-פערבאנד געפאדערט פון זיין אויסגעוועהלטען מאנדאט, פון ה' רובינשטיין, אז ער זאל זיך בעמיהען פון זיין זייט אריינצופיהרען א פארשטעהער פון זיין ליסטע אין דער גמינע-פערוואלטונג. דער האנדווערקער-פערבאנד האט דעם ה' רובינשטיין געגעבען פרייע הענד ער זאל זיך טעכניש בלאקירן מיט וועלכע פראקציע ער וויל, בלויז צום איינציגען צוועק, אז ס'זאל מעגליך ווערען, אז דער פערבאנד זאל האבען נאך א פארשטעהער אין דער קהלה. ה' רובינשטיין האט זיך שטרענג געהאלטען ביי זיין נייטראליטעט-ליניע, נישט וועלענדיג אנשליסען זיך מיט קיין שום פראקציע אין דער קהלה. אויף אזא אופן איז ער געבליבען א פראקציע פון איין פערזאהן, וואס האט נישט געקענט האבען אלס אזעלכער קיין שום השפעה אויפ'ן גאנג פון די וואהלען צו דער גמינע-פערוואלטונג. עס איז אלזא ארויסגעקומען, אז דער האנדווערקער-פערבאנד זאל בלייבען אהן א פערטרעטונג אין דער פערוואלטונג.

דאס האט ארויסגערופען א גרויסע אונצופרידענהייט ביים פערבאנד, וועלכער האט קאטעגאריש געפאדערט פון ה' רובינשטיין ער זאל דאס מאהל נישט פיהרען קיין נייטראליטעט'ס-פאליטיק, נאר נעמען נאך א מאנדאט פון יעדער איינער פראקציע, וואס וועט איהם וועלען געבען. זאל זיין דער בונד, די פועלי-ציון דער מזרחי, די ציוניסטען און אפילו די ליסטעס 10 און 11.

אויף דעם באדען זענען געקומען צו שארפע קאנפליקטען צווישען רוויינסקא 1 און די חברים פון געוועזענעם לובלינער 30, וועלכע האבען אינטערגעהאלטען די נייטראליטעט-שטעלונג פון ה' רובינשטיין, אז ער זאל בכלל נישט בעטייליגען זיך אין דער אויסוואהל פון א פערוואלטונג. קלארער גערעדט, האט זיך דא דער גאנצער קאמף געדרעהט ארום דער פראגע, ווער ס'זאל האבען א מעהרהייט אין דער פערוואלטונג. דער חשבון איז געווען אזעלכער: די סאציאליסטישע פראקציעס בונד און פועלי-ציון, וואס צעהלען זעקס פרנסים אין ראט וועלען וועהלען 4 פארשטעהער אין דער פערוואלטונג; די ליסטעס 10 און 11, פון די ה"ה יונה גאלדבערג, סאפערשטיין און אדוו. שטילער וועהלען צוויי — איז זעקס. בלייבען דאן די ציוניסטען מיט'ן מזרחי, און דער פארשטעהער פון חלוץ בעל מלאכה אין א צאהל פון 8, וועלכע נעמען צו גאנצע זעקס פארשטעהער און מיט'ן רב סייטעלבוים, וועלכער געהט אריין אויטאמאטיש אין דער פערוואלטונג, בילדען זיי א צאהל פון 7 און דאן האט דער אין דער שפיץ-שטעהענדער פון דער אפאזיציע, ה' זילבערבערג, א מערהייט אין דער פערוואלטונג; דאגעגען אבער ווען ה' רובינשטיין בלאקירט זיך – זאל זיין בלויז איינמאהליג — מיט א פראקציע, בעקומט ער אויך א מאגדאט אין דער פערוואלטונג פאר דעם האנדווערקער פערבאנד און דאן איז שוין די געשטאלטונג פון דער פערוואלטונג אנדערע, אזוי, אז דער ה' זילבערבערג האט נישט קיין מעהרהייט.

די פראגע איז דא געווען מיט וועמען זאל זיך ה' רובינשטיין בלאקירען. דער ה' זילבערבערג וואלט איהם געגעבען א מאנדאט, אבער בתנאי, אז יענער זאל געהן מיט זיין פראקציע האנד-ביי-האנד און אויך דערצו זאל ער, זילבערבערג, אנווייזען די פערזאהן וועמען ער וויל האבען אין דער פערוואלטונג. אויף דעם וואלט קיינמאהל נישט מסכים געווען דער האנדווערקער-פערבאנד, וועלכער האט געהאט אנ'אבמאך מיט זיין וואהל-קאמיטעט, אז אין דער פערוואלטונג וועט ער שיקען וועמען ער וויל און קיינער האט דערין קיין דעה נישט. אלזא פון דער קאנצעפציע איז געווארן אויס. ווידער מיט'ן בונד און פועלי-ציון צושליסען אזא בלאק, איז נישט געווען אקטועל, ווייל זיי זענען געגאנגען פאר זיך. און אפילו ווען זיי וואלטען בכח געווען צוגעבען, וואלטען זיי עס געטוהן פאר אנ'אייגענעם, פאר א פראלעטארישען פארשטעהער און נישט פאר קיין בירגערליכען. איז געבליבען בלויז צו פערהאנדלען מיט די ליסטעס 10 און 11, ד"ה מיט ה' יונה גאלדבערג, וועלכער איז יא גרייט געווען אבצוגעבען א שטימע פון זיין פראקציע פאר ה' רובינשטיין, אדער איהם צוצונעמען צו זיינע דריי, אז ס'זאל זיין פיער שטימען צוזאמען און דאן וואלט עווענטועל ערמעגליכט געווארען, אז דער האנדוו. פערבאנד זאל ערציעלען א מאנדאט אין דער פערוואלטונג.

און דא טאקע איז ארויס די גאנצע שטרייט-פראגע. ה' רובינשטיין מיט זיינע חברים האבען דא ארויסגערוקט צוויי ארגומענטען: 'נייטראליטעט און חוץ מזה אז ס'איז בכלל נישט מעגליך, אז ה' גאלדבערג זאל איהם געבען א מאנדאט. דער פערבאנד האט ווידער גע'טענה'ט אז דא איז נישטא קיין ארט פאר נייטראליטעט, ווייל דער פרעסטיזש פון דער האנדוו. - ארגאניזאציע פאדערט ס'זאל זיין נאך א פארשטעהער אין דער קהלה. צווייטענס, איז אזוי געווארן געמאכט אנ'אבמאך, אז ווי באלד ס'וועט זיין אנ'אויסזיכט, מוז געהן אין דער פערוואלטונג א מיטגליד פון פערבאנד און דאס דער ה' ש. ח. בערקאוויטש, און דריטענס, אז ס'איז טאקע מעגליך דאס צו דערגרייכען דורך א בלאק מיט ה' גאלדבערג.

ארום אט דעם קאמפליצירטען ענין האט זיך געפיהרט א שטורמישער קאמף, וואס איז געקומען צום שארפסטען אויסדריק דאס ערשטע מאהל אויף דער אלגעמיינער פערזאמלונג אין האנדווערקער פערבאנד פאר דריי וואכען זונטאג און אויף דער צווייטער פערזאמלונג דעם פאריגען זונטאג.

דאס לעצטע מאהל זענען געווען די אטאקעס פון שווערסטען קאליבער, מיט די דראסטישסטע בעשולדיגונגען פון איין צד אויפ'ן צווייטען. ה' ש. איידעלבוים האט געדינערט נענען דער עוולה וואס איז אבגעטוהן געווארען דעם האנדוו. פערבאנד, אוועקרויבענדיג פון איהם א מאנדאט פון דער פערוואלטונג. שילדערענדיג די פערשידענע פאזען פון דער ראדאמער האנדווערקער-בעוועגונג, ווי זי האט אמאהל אויסגעזעהן און ווי זעהט היינט אויס, איז ה' איידעלבוים געקומען צום אויספיהר, אז א סך אייגענע חברים מיט'ן ה' רובינשטיין זענען בעגאנגען א פערראט לגבי דעם האנדווערקער-פערבאנד. ער האט דערביי אנגעוויזען אויפ'ן פאקט, אז 4 פרנסים פון ראט האבען געוועהלט דריי מאנדאטען אין דער פערוואלטונג, אין דעריבער, ווען ה' רובינשטיין שליסט א טעכנישען בלאק מיט ה' יונה גאלדבערג, וואלט אויך געווען די זעלבע צאהל פון 4 שטימען און זיי וואלטען אויך געקאנט אריינפיהרען דריי מאנדאטען, צווישען זיי אויך א האנדווערקער-פארשטעהער.

עס האבען גערעדט די ה"ה גימפעל, דיזענהויז, זלאטקעוויטש, דריינאדעל, בליכער, ה. ראזענבערג, ש. בערקאוויטש ב. זילבערשטרום און מילגרויס. מ'האט זיך געגענזייטיג שארף קריטיקירט איינער דעם צווייטען און די אטמאספערע אין וועלכע ס'איז געפיהרט געווארען די פערזאמלונג, איז געווען א הייסע, אנ'אנגעגליהטע.

עס איז געמעהלט געווארען א נייע פערוואלטונג, אין וועלכער ס'זענען אריין די ה"ה: ש. מילגרוים, ז. קליינמאן, ב. מאלצמאן, ח. גאלדבערג, ב. זילבערשטרום, ק. גימפעל, י. ערליכמאן, ש. דיזענהויז און י. ליבמאן.

עס איז שוין דא א נייע פערוואלטונג. אפער דער טומעל האט זיך נאך נישט איינגעשטילט. עס קאכט אין פערבאנד, ווי אין א קעסעל. פון אלע זייטען דראט מען מיט קאנסעקווענצען, מיט אויפרייסען, מיט שפאלטונג און ווידער מיט אבטיילען זיך, ווי אמאהל. דער קאמף האט ווירקליך אנגענומען גאר ערנסטע פארמען און ס'קען אמאהל געשעהן — הלואי נישט — אז די אלע דראהונגען זאלען טאקע מקוים ווערען דאס וואלט געווען א גרויסער קלאפ פאר דער יודישער האנדווערקער-בעוועגונג אין ראדאם און עס ליגט א חוב אויף די מעהר אביעקטיווע און אויפריכטיגע מיטגלידער, זיי זאלען דערצו נישט דערלאזען. צופעליג געפינט זיך היינטיגע וואך אין ראדאם דער אינספעקטאר פון דער צענטראלע פון האנדווערקער-פערבאנד אין ווארשא ה' פינגערהוס, וועלכער האט פונקט אריינגעטראפען אין רעכטען „שאס” און ער בעמיהט זיך טאקע צו לעשען די אנגעצינדענע געמיטער, אנשטרענגענדיג זיך ווי וויים ער קען, צו ברענגען די צוקריגטע און אנגע'ברוגז'טע צדדים צו איין קיילעכדיגען טיש.

ה' פינגערהוט איז א מענש מיט א פיין-ענטוויקעלטען געזעלשאפטליכען חוש אריענטירט זיך גלענצענד אין דער געזעלשאפטלער לאגע און האפענטליך, אז זיין איניציאטיוו וועט איהם געלונגען.

מיר פון אונזער זייט ווינשען איהם ערפאלג, אז ער זאל אוועקפאהרען מיט גוטע, פאזיטיווע רעזולטאטען, ברענגענדיג קיין ווארשא אין דער צענטראלע א גוטען גרוס פון די ראדאמער האנדוו.

368 נייע וואהנונגען זענען אויפגעבויט געווארען מיט דער הילף פון קאמיטעט פאר פונאנדערבויען ראדאם.

יעדע אזא וואוינונג האט געקאסט דורכשניטליך א קנאפען טויזענטער.

לויט א בעריכט פון קאמיטעט פאר פונאנדערבויען ראדאם, איז אין היינטיגן יאהר צוגעקומען אין שטאדט 24 געמויערטע הייזער און 16 הילצערנע. צוזאמען 368 וואהנונגען.

דער פונאנדערבוי-קאמיטעט האט דאס יאהר אבגעהאלטען 5 זיצונגען, אויף וועלכע ס'זענען אנגענומען געווארען 48 פארשלאגען וועגען ערטיילען בוי-הלוואות פון מלוכה'שען בוי-פאנד דורך דער היגער אבטיילונג ב. ג. ק. די אלגעמיינע סומע פון די ארויסגעגעבענע הלוואות, האט בעטראפען 320,500 זל. די דאזיגע סומע איז געווארען פערטיילט אויף דראבנע וואהנונג'ס-בויאונג, אין דער גרויס פון 181.000 זל. אויף בויאונג אין דער פארם פון בלאקען — 100.000 זל. און אויף הייזער-רעמאנט 38.800 זל.

ס'זענען געבליבען נישט ערלעדיקט 33 ביטעס אויף בוי-הלוואות אין א סומע פון 161.600 זל.

דער קאמיטעט האט בעארבייט א שקיץ פאר א פראיעקט פון בעזעצען אין וואהנונגען אויפ'ן באהן-געביעט אין מלאדושנאח, וואס וועט פערנעמען א שטח פון בערך 56 העקטאר.

דערביי איז וויכטיג צו וויסען, אז ביי דער הילף פון דער הלוואה, וואס דער מאגיסטראט בעקומעדיג פון דער געזעלשאפט פאר ארבייטער-בעזעצונג פון „פוודוש-פראצי“, בויט שוין דאס צווייטע ארבייטער-הויז אויף 1-טער מאי גאס, וואו ס'וועלען איינגעארדענט ווערען אין וואהנונגען 68 פאמיליעס.

ווען שכנים האבן ליעב צו טרייבען רכילות.

דער ארבייטער פון „גאזמאסעק“ אדאם טאמטשיק וואהנט בשכנות מיט איינע א פרוי, א געוויסע קלארא מארצאווא. ביידע שכנים האבען נישט געלעבט צווישען זיך אין קיין איבריגען פרידען און דערפון איז ארויסגעקומען, אז פרוי קלארא האט אנגעהויבען בערעדען אראמן אויף א מיאוסען אופן. צווישען אנדערעס האט זי בעשטעטיגט, אז ער האט פערסמט זיין פרוי און ער האלט אונטער אינטימע בעציהונגען מיט זיין אייגענע 20-יעהריגע טאכטער.

אדאם טאמטשיק, וועלכער איז א טאטע פון 5 קינדער און א סאלידער מענש, האט פערטיידיגט זיין כבוד. און כדי צו מאכען קירצער די בייזע צינג פון זיין שכנ'טע די רכילות-טרייבערין, האט ער זי אנגעקלאגט אין געריכט.

דער פראצעס, וועלכער איז בעטראכט געווארען די טעג אין שטארטישען געריכט, איז פארגעקומען, צוליב דעם דראסטישען טעמאט פון די פערהאנדלונג, ביי פערמאכטע טהירען. נאכ'ן אויסהערען עדות האט דאס געריכט פעראורטיילט די מארצאווע אויף 3 חדשים ארעסט מיט 30 זל. גושיוונע.

ראדאם אינטערן רושם פון דעם א״י-באזאר.

די ידיעה, אז די קרן קימת לישראל קאמיסיע אין ראדאם איז שוין צוגעטרעטען צו די געהעריגע הכנות צום באזאר, האט ארויסגערופען א פערשטענדליכען אבקלאנג אין די קרייזען פון דער ראדאמער געזעלשאפט. איבער 10 פריוואטע פירמעס שטייען שוין אין קאנטאקט מיט דער באזאר-לייטונג וועגען ערלויבנישען אויפצושטעלען זייערע קיאסקען אויפן באזאר. איבער הונדערט פירמעס האבען שוין ביז איצט צוגעשיקט זייערע עקספאנאטען, פאנטן, גע-

קאמוניקאט.

שאנקען און רעקלאמעס. די קיאסקען פון „תוצרת הארץ“, ק. ק. ל. - בופעט אין קויש פון גליק ווערען ספעציעל צוגעגרייט דורכ'ן ה' חיים גאלדבערג, לאנגיעהריגער טעכנישער לייטער און קאנסטרוקטאר פון די באזאר-קיאסקען, חבר פון ציונ. קאמיטעט.

יעדען טאג קומט פאר די רעיעסטראציע פון די פרייוויליגע, וועלכע מעלדען זיך צו דער באזאר-ארבייט. ס'איז אויך צו בעוואונדערן די אפפערוויליגקייט פון די ראדאמער פירמעס, וועלכע נעמען אויף בסבר פנים יפות אונזערע פארשטעהער.

דעם פאריגען זונטאג האט די טעכנישע קאמיסיע בעזוכט דעם לאקאל פון טעאטער „ראזמאיטאשטשי“ און צוגעשטעלט דעם געהעריגען פלאן און צוזאמענשטעל פון די פערשידענע אביעקטען.

ס'איז כדאי צו בעטאנען, אז לויטן יאהר-בעריכט פון דער צענטראלע ק. ק. ל. ביורא אין ווארשא פיגורירט ראדאם אויפן דריטען ארט פון די באזאר-הכנסות אין פוילען.

דער'הרג'עט די כלה און אליין אריינגעשפרונגען אין א ברונעם.

א בלוטיגע ליבעס-[illegible] זיך אבגעשפיעלט אין ד[illegible]-סטראמניץ הינטער ראדאם.

דער דארטיגער איינוואוינער יאן ווראנא האט מיט דריי רעוואלווער-שאסען דער'הרג'עט זיין 19-יעהריגע כלה מאריאנע זעגארעק. דערנאך האט ער זיך אליין געשאסען אין דער גאמבע און אריינגעשפריגען אין א ברונעם.

מ'האט דעם זעלבסטמערדער, וועלכער האט ארויסגעוויזען שוואכע סימנים פון לעבען, געבראכט אין היגען שפיטאל.

דאס אלץ האט פאסירט דעם צווייטען טאג חגא ביים ארויסגעהן פון קירכע אין די אויגען פון אלע איינוואוינער פון דארף.

פון דער ציונ. ארגאניזאצ.

(קאמוניקאט)

דער 4-טער פרייטאג-צו-נאכטס 7 אז קומט פאר אין אייגענעם לאקאל (ליוב. 25) א חברים-געשפרעך, וועגען אקטועלע פראגען אין ציוניסטישען לעבען.

* * *

דער לעזער-זאל ביי דער ציונ. ארגאניזאציע איז פארזעהן מיט די גאנצע העברעאישע פוילישע און יודישע פרעסע.

באקומען אויסצייכנונגען און א גאלדענעם מעדאל אויף די אויסשטעלונגען אין די גרעסטע שטעט פון אייראפע און אין תל אביב (ארץ-ישראל)

פאדערט אין אלע אפטייקען אפטייק-סקלאדען און פערפומעריעס

Fabryka Chemiczno - Kosmetyczna „Pharmachemja“ Bydgoszcz.

דער דערנער-וועג פון א חלוץ.

(צו די שלושים נאכ'ן טויט פון יהודה מילמאן ז״ל)

א ביסעל פרעמד וועט אפשר קלינגען דאס קעפל פון ארטיקעל אין צוזאמענהאנג מיט די פעטיט-שורה: יהודה מילמאן ז״ל א חלוץ?

און דאך וועט עס נישט זיין קיין גוזמא, אויב איך וועל זאגען, אז דער פערשטארבענער יהודה מילמאן ז״ל איז אין ראדאם א חלוץ געוועזען אויפן געביט פון מאדערנער העברעאישער דערציאונג.

ס'האט זיך נאך נישט געפונען דער היסטאריקער, וואס זאל געטרי בעארבייטען די געשיכטע פון דער מאדערנער העברעאישער דערציהונג אין פוילען, ספעציעל די מלחמה און די נאך מלחמה-תקופה. ס'אונטערלינט אבער נישט קיין ספק, אז די דאמינירענדע ראל ביי דעם אנטשטיין און ענטוויקלונג פון מאדערנעם העברעאישען שול-וועזן, האבען געשפילט קולטור-ארגאניזאציעס, אדער פאליטישע קערפערשאפטען ווי צ. ב. „תרבות“, „חובבי שפת עבר“ א. א.

רעדען מיר וועגען ראדאם, וועט ניט זיין קיין איבערטרייבונג אויב איך וועל זאגען, אז דער ערשטער, וואס האט אויפגעהויבען ביי אונז די פאהן פון דער מאדערנער העברעאישער דערציאונג איז געוועזען יהודה מילמאן ז״ל.

ווען ס'האבען זיך בעוויזען די ערשטע בעקאנטמאכונגען אין שטאדט, אז עס ווערען געגרינדעט העברעאישע קורסען אונטער די לייטונג פון יהודה מילמאן ז״ל, איז עס עפעס א נייעס געוועזען אין ראדאם. אין א קליין צימערל זענען מיר א מאן 10 געזעסען און געלערענט מיט התמדה און ווען נאך א קורצער צייט האט מען דערהערט אין גאס אדער גארטען דעם קלאנג פון העברעאיש, איז עפעס נישט פערשטענדליך געוועזען.

מען האט געהערט פון א מעטאד עברית בעברית, אבער הערען רעדען א לעבעדיגען העברעאיש איז, דאכט זיך, געוועזען דאס ערשטע מאל אין ראדאם. און דאס איז געוועזען דער פערדינסט פון יהודה מילמאן ז״ל. אויב מיר האבען היינט א קרייז פון העברעאיש-רעדענדע אין ראדאם, איז עס אין א גרויסער מאס צו פערדאנקען דעם פערשטארבענעם י. מילמאן.

נאך דעם פייערליכען סיום פון ערשטען קורס, וואו ס'האבען אויך אנטייל גענומען עטליכע נאציאנאלע עסקנים, האבען אנגעהויבען שטראמען אויף די קורסען מאסען שילער-ינס און נאך א קורצער צייט האט זיך געשאפען א גאנץ גרויסע גרופע שילער, וואס האבען פריי גערעדט העברעאיש, און דאן איז רייף געווארען דער געדאנק צו געבען די ערשטע פארשטעלונג אין העברעאיש.

דער אויסוואהל איז געפאלען אויף די פיעסע „משה“.

מען האט שוין דערמאנט אויף די שפאלטען פון „ראדאמער לעבען“ וועגן דערפאלג פון דער דראמע „משה“. איך וואלט נור געוואלט ביי דער געלעגענהייט דערמאנען וועגען די הכנות צו דער פארשטעלונג. אמת א פרט, אבער ער איז זעהר כאראקטעריסטיש. די גאנצע וואוינונג האט דער פערשטארבענער געשטעלט צו אונזער פערפיגונג. מיד נאך דער ארבייט פון א גאנצען טאג, איז ער פונדערווייטענס געזעסען און זיך צוגעקוקט מיט פרייד צו די יונגע אמאטארען, וואס האבען זיך רעקרוטירט פון זיינע שילער. ס'איז אויך כדאי צו דערמאנען, אז פון דער ריינער הכנסה האט מען געקויפט העברעאישע ביכער, וועלכע זענען דערנאך איבערגעגעבן געווארען אין די ביבליאטעק פון דער ציוניסטישער ארגאניזאציע.

כ'קאן נישט די טעטיגקייט פון יהודה מילמאן ז״ל פאר די מלחמה. ווי איך האב געלעזען דאס פאריגע ארטיקעל אין „ראדאמער לעבען“ געווידמעט דעם פערשטארבענעם, איז זיין יוגנד-וועג נישט געוועזען באצירט מיט רויזען. שווער איז אנגעקומען דעם פערשטארבענעם אויסצוקעמפען זיך א פאזיציע, ווי אויך אנערקענונג אין די פריהסטע יאהרן.

די בעסטע צייט זיינע איז געוועזען מיין איך די „קורסען-תקופה“. די קורסען וועלכע זענען אין ראדאם א שם-דבר געווען. אבער לײדער האט זי קורץ געדויערט. אנדערע צייטען זענען געקומען און „ולא ידע את יוסף“. אבגערוקט אין א זייט איז דעם מענש אין די לעצטע יאהרען אויסגעקומען צו פירען א שווערען קאמף פאר א בעשיידענע עגזיסטענץ. און דאך איז געווען צו בעוואונדערן דעם מענש מיט זיין שטארקען אפטימיזם, וועלכער האט קיינמאהל די האפנונג נישט פערלוירען. ווי אויך זיין אונטערנעמינג'ס-גייסט, ספעציעל אויפן געביט פון העברעאישער דערציאונג. כ'געדענק צוויי טעג פאר זיין טויט, ווען כ'האב איהם בעזוכט, איז ער א שוואכער, מאכטלאזער געלעגן אויפ'ן קראנקען בעט (טאקע אין דעם צימער, ווי מ'האט די הכנות צו „משה“ געמאכט) און קוים געשעפטשעט: „כ'זאל עס נור איבערטראגען, כ'זאל עס נור איבערהאלטען“.

לײדער האט ער עס נישט איבערגעהאלטען און דער גרויזאמער טויט האט ארויסגעריסען פון אונזערע רייען איינעם פון די פארדינסטפולע העברעאישע לערער. און אויב די געזעלשאפט האט ניט דערשאצט ווי געהעריג די פערדינסטען פון פערשטארבענעם און אין געוויסער מאס אויך בעגאנגען א עולה לגבי אים ביים לעבען, זאל מען עס לכל הפחות פערריכטען נאך זיין טויט און געדענקען אין זיינע נאענטע.

יוסף דגני.

ווילט איהר האבען קלארע, זויבערע וועש, נייע גארדעראבעס, שניי-ווייסע פארהאנגען,
גיעט נאר צו וואשען און פארבען אין דער בעקאנטער
כעמישער פארבעריי און פראלניע פון דער ערשטקלאסיגער פירמע

A. HEMPEL

Centrala Stare Miasto 7 telefon 19 - 70
Filje Zeromskiego 1
Zeromskiego 21
Zeromskiego 59
Traugutta 11

ווער ס'האט זיך ניט איבערצייגט זאל פרובען און וועט זיין ענטציקט
פון דער שענער, עסטעטישער און פאכמענישער ארבייט.
בילינע פרייזען! פינקטליכע אויספיהרונג
סאלידע בעהאנדלונג קומט און איבערצייגט אייך
צענטראלע: אלטע שטאדט 7 אפיצ. טעל. 70-19
פיליעס: זשעראמסקי 1, טראוגוטטא 11
זשעראמסקי 21, זשעראמסקי 59.

בעריכט-זיצונג אין שטאדט-ראט.

מיט'ן פערענדיגען דאס אלטע יאהר, איז עהערנעכטען מיטוואך פארגעקומען אין שטאדט-ראט די לעצטע זיצונג פון זעלבען פערגאנגענעם יאהר.

דער ערשטער האט אבגעגעבען א בעריכט דער פארזיצענדער פון דער רעוויזיאנס-קאמיסיע ד"ר קעלעס-קראוז וועגען דער ארבייט פון דער קאמיסיע, וועלכע האט אבגעהאלטען 10 זיצונגען כדי צו קאנטראלירען די טעטיגקייט פון שחט-הויז, גאזאווניע, וואסער-לייטונג, און פון די אבטיילונגען פון סקארב אין אפיעקע-ספאלעטשנע. מיט דער בוי-אבטיילונג האט זיך די קאמיסיע גאך נישט פעראינטערעסירט, ווייל איהרע מיטגלידער זענען נישט קיין פאכלייט. די קאמיסיע וועט דעריבער צוקאאפטירן פאכלייט. וועלכע וועלען שטודירען די ארבייט פון דער דערמאנטער אבטיילונג

וויצע פרעזידענט, אינזש. ראדאמסקי גיעט אב א בעריכט פון די שטאדט-ארבייטען במשך דאס לעצטע יאהר.

צווישען אנדערעס איז פערגרעסערט געווארען די קאנאליזאציע אויף 12 קילאמעטער, וואסער-לייטונג אויף $7 \frac{1}{2}$ קילאמעטער. ברוק-אינחעסטיציעס אויף 18 קוואדראט-קילאמעטער. מ'האט אויסגעלעגט קאסטקעס אויף דער זשעראמסקי גאס, דורכגעפיהרט רעגולאציע-ארבייטען אויסגעבויט עטליכע סקווערען, א טייל גארטען אויף דער קאשעניצער גאס און מ'האט געמאכט פארשריט פון בויען א שטאטישען ספארט-סטאדיאן, וועלכע וועט שוין זיין פערטיג צום ספארט סעזאהן פון נייעם יאהר.

זומער און הערבסט זענען ביי די שטאט-ארבייטען בעשעפטיגט געווען די ערשטע מאנאטען עטליכע הונדערט ארבייטער. שפעטער 1750 ארבייטער און דערביי האבען זיי געארבייט א פולע וואך. דאס הייסט 6 טאג אין דער וואך

דער שטאט-ראט האט אויף דער זיצונג בעשלאסען פאלגענדע ענינים:

1) בעשטעטיגען דעם סטאטוט וועגען די פאדראטקעס פון שילדען, פלאקאטען און אנאנסען.

2) צו נעמען א הלואה פון 80 טויזענד גילדען אויף 20 יאהר פון דער פוילישער קאמונאל-באנק.

3) צוצונעמען בחינם צו בויען גאסען דעם גרונט פון ה' מילשטיין, 150 מעטער נעבען דער ווערנער גאס.

צוצונעמען בחנם אויף בויען גאסען דעם גרונט פון ה' בעקערמאן, 566 מעטער ביי דער שענקעוויטש גאס, נעבען דער קירכע.

5 צוצונעמען ביי דער מליכה דעם גרונט וואס ליגט ביי דער מאלטשעווסקי גאס – אויף בוי צוועקען.

ביי די פריע פארשלאגען בעהם דער ראטמאן ד"ר פאסטמאן, אז אזוי ווי די שטאט-פערוואלטונג האט בדעה אויסצוגעבען אויף פערשידענע אינוועסטיציעס גרעסערע געלדער, זאל מען אויך אויפבויען א ניי שפיטאל. אר.

די בעליבטע גערמאנס מיט זייער פיינעם אנסאמבל.

אויף דריי טעג קומען קיין ראדאם לוסיע און מישא גערמאן מיט זייער אויסגעצייכענטען אנסאמבל.

לוסיע גערמאן איז די שטורמערין פון ראדאם. זי שפילט צארט, סובטעל, אויף די סאמע לירישע סטרונעס פון מענשליכען הארץ און דווקא מיט איהרע דינע, ווייכע און הארציגע טענער, וועלכע זענען אבער אזוי עכט און נאטירליך, האט זי בעוויזען איינצונעהמען ראדאם ווי מיט שטורעם. איהר ערשטע „אפענסיוועס" אויף ראדאם איז געווען „מאמע און שוויגער". זי איז דאן געקומען אהער דאס ערשטע מאהל און מיט איין קלאפ איינגענומען גאנץ ראדאם. אזוי איז אויך געווען דאס צווייטע מאל, מיט עטליכע חדשים צוריק ווען זי האט דא געשפילט „רחל'ס קינדער". אויך צום צווייטן מאהל איז דער ערפאלג נישט געווען קלענער.

און נישט בחנם איז איהר ערפאלג אזוי גרויס. דאס איז איהר כשר'ער פארדינסט זי איז ווירקליך אויף דער יודישער בינע א יקר-המציאות, דער עולם קען זיך דערויף און שאצט עס אב.

איהר פארטנער, איהר לעבענס-בעגלייטער מישא גערמאן איז באמת א געפאסטער בן-זוג. זיין שפילען איז נעט, סאליד, געצוימט און קאנדענסירט, אין א טרעפליכער הארמאנישקייט צו דער קאמפאזיציע, וואס זיין געבענשטער זיווג לוסיע זינגט אויס.

ס'איז א נחת צו הערן און צו זעהן די גערמאנס מיט זייער אנסאמבל און דער עולם מעג זיך פערגינען צו געהן אין טעאטער. ער וועט ווידער האבען שעה'ען פון גייסטיגען גענוס.

פון קינא „אפאללא".

פרייטאג 12 און 1^{45} דער בעריהמטער פילם „זשילטי סקארב". מיט ג. קופער.

שבת 3 זונטאג 12 און 1^{45} „מאריא סטוארט" מיט קאטארין העפבורן.

די מאמע מיט די זיהן האלטען א דין-תורה אין געריכט.

אין ראדאם איז גוט בעקאנט די פאמיליע עהרליך. צווישען די זיהן מיט דער מוטער פון דער דאזיגער פאמיליע קומען פאר שוין א לענגערע צייט סכסוכים און קריגערייען. די מאמע איז א פרוי א זקנה, וועלכע פערלאנגט פון איהרע צוויי רייכערע זוהן. זיי זאלען איהר אויסהאלטען בכבוד און מקיים זיין כיבוד-אם. צוליב דעם הערשט צווישען די ברידער א שנאת-אחים, וואס דערגעהט אפט צו גאסען-אוואנטורעס און אפילו געשלעגען.

איינער פון די זיהן, פישעל, וועלכער שטעהט אויף דער זייט פון דער מאמע פערטיידיגענדיג איהרע רעכט, קומט אפט אין דראסטישע קאנפליקטען מיט זיין ברודער שמאי, פאדערענדיג פון איהם, אז אלס פערמעגליכער זוהן זאל ער אויסהאלטען די מאמע, וועלכע האט נישט קיין שום מיטלען צום לעבען. שמאי דאגעגען שטעלט פאר די זאך אנדערש, טענה'דיג, אז ס'איז נאך דא א רייכער זוהן אין קראקא. פישלען אבער גליסט זיך נישט צו פאהרען אוש קיין קראקא זיך קריגען מיט יענעם ברודער און אים איז דערום בעקוועמער צו פיהרען זיינע חשבונות מיט'ן ראדאמער ברודער שמאי, וועלכער וואהנט דא אויפ'ן ארט און איז נעהנטער צו דער מאמע. אלזא פישל האט בעשלאסען נישט צו שוינען שמאי'ן און אין שוך פון דער מאמע ערלויבט ער זיך צו אגרעסיווע ארויסטרעטונגען לגבי זיין עלטערען ברודער, וועמען ער האט דא נישט לאנג געשלאגען, מכבד-זייענדיג מיט א פאטש אין פנים. ביידע ברידער, שמאי און פישעל, זענען פאר עטליכע וואכען געשטאנען אין געריכט, וואו דער לעצטער איז בעשטראפט געווארען מיט 100 זל.

היינטיגע וואך איז פישעל ערליך ווידער געשטאנען פאר'ן געריכט, בעשולדיקט אין אויף דאסניי פאטשען זיין ברודער שמאי.

שמאי האט געהאט אנ'עדות דעם ה' משה ריבא און פישעל האט געשטעלט אלס עדות זיין ברודער שלמה און די מאמע סימע, וועלכע האבען דערצעהלט אז שמאי האט פריהער דערלאנגט א זעץ זיין ברודער פישעל.

היות די לעצטע עדות זענען קרובים האט דאס געריכט מעהר געגלויבט דעם פרעמדען עדות מ. ריבא און פעראורטייל פישלען מיט 50 גילדען.

צי יואלט נישט בעסער און שענער געווען, אז די ברידער זאלען זיך איבערבעטען און צוזאמען פערזארגען די ארימע מאמע אויף איהרע עלטערע יאהרען, איידער זיך ארומצורייסען און זיך משפט'ען אין די געריכטען? אר.

די פייערליכע צעטיילונג פון די „ספר-הזהב"-דיפלאמען.

שבת דעם 26|12 איז פארגעקומען אין לאקאל פון דער ציוניסטישע ארגאניזאציע א אימפאזאנטע ציוניסטישע פייערונג, נעמליך דאס איבערגעבען די פארדינסטפולע ציוניסטישע און געזעלשאפטליכע עסקנים דעם ה. פרץ בושאצקי און ה. יהודה קויפמאן די דיפלאמען פון דער אייגשרייבונג אין גאלדענעם בוך פון קרן קימת לישראל. דעם ה' בושאצקי אלס יועטעראן פון דער ציונ.ארג. וועלכער האט מיט געארבייט אין זיין צייט מיט די באגרינדער און שעפער פון ציוניזם. און דער ה. יהודה קויפמאן אלס ציוניסטישער און געזעלשאפט'-טוער, וועלכער שטייט שוין 35 יאהר אין דינסט פון ציוניזם, לאנגיעהריגע מורשה פון דער ק.ק.ל.-קאמיסיע אין דער שטאט.

דעם פארזיץ האט געפיהרט דער ה' משה ראטענבערג, וועלכער בעגריסט מיט ווארימע ווערטער די לאוראטען, ס'האבען נאכהער גערעדט די ה"ה רוטמאן, צוקער שמואל, מ. ל. פישמאן, ראזענבערג, פיינקינד, ווייסמאן משה, רפאל האלצקענער (מורשה פון דער ק.ק.ל.-קאמיסיע אויפן ארט פון ה' קויפמאן) פרוי לאנדוי, כמיעלאוש און קירשענבוים.

ספעציעל אינטערעסאנט און פראכטפול אין איהר טאן און חיך, אדורכגעפלאכטען מיט מאמרי חז"ל איז געווען די גוט אדורכגעטראכטע רעדע פון ה' בושאצקי, וועלכער האט ארויסגערופן א שטורמישן בייפאל מצד אלע אנוועזענדע.

צו דער פייערונג איז ספעציעל רעלעגירט געווען דער ה' מנחם קירשענבוים, מיטגליד פון צענטראל קאמיטעט פון דער ציונ. ארג. אין ווארשע.

אמלעצט האט גערעדט דער ה, קויפמאן, וועלכער דאנקט דער ק. ק. ל. קאמיסיע ווי אויך דעם ציונ. קאמיטעט פאר דער איינשרייבונג. ער ליגט פאר איינצושרייבען די ביידע אויבענדערמאנטע קערפערשאפטען אין „ספר הזהב" און צו דעם צוועק דעקלארירט ער א סומע פון 50 זל. וועלכע ווערט דורך איהם תיכף איינגעצאהלט. אויף דעם צוועק איז אויף דער פייערונג דעקלארירט געווארען א סומע פון קרוב 300 זל.

ראדאמער יודישע בעפעלקערונג שיער נישט געבליבען אינגאנצען פון היינט אן אהן כשר פלייש.

אינטערווענץ פון פרעזעס דען צו מילדערען אין א געוויסע מאס די לאגע — דער קאנטיגענט פאר ראדאמער פאוויאט בעשטעט פון 322,400 קילא פלייש אויף דריי חדשים — גרעסערע שחיטה פון בהמות און א קלענערע פון עופות.

עהערנעכטען, מיטוואך, האט די גמינע דערהאלטען א בריעף פון מאגיסטראט צו נעמען אנטייל אין א קאנפערענץ, וועגען איינטיילען דעם קאנטיגענט פון כשר פלייש צווישען די ארטיגע יאטקעס. די קאנפערענץ איז גערופען געווארען צוליב'ן רעסקריפט פון דער וואיעוואודסטווא פון 28 דעצעמבער, לויט וועלכען ס'איז צוגעטיילט געווארען פאר'ן ראדאמער פאוויאט, א חוץ פשיטיק און ביאלאבזשעג — 322,400 קילא פלייש אויף דריי מאנאטען. דאס מאכט אויס אומגעפאהר 100 בהמות א וואך.

די קאנפערענץ האט נישט געקענט צושטאנד קומען דערפאר, ווייל ס'האט זיך ארויסגעוויזען, אז די ראדאמער קצבים האבען זיך נישט פערזארגט מיט קאנצעסיעס, און אזוי ווי ס'איז נישטא אין ראדאם קיין איין קאנצעסיע, איז ארויסגעקומען, אז פון 1-טען יאנואר, ס'הייסט פון היינט אן, טאר קיינער מיט קיין כשר פלייש נישט האנדלען.

אין מאגיסטראט האט מען ערקלערט, אז אין שחט-הויז וועט מען אויף כשר נישט קענען שחט'ען ביז ס'וועלען נישט קומען קצבים מיט קאנצעסיעס.

דער פרעזעס פון דער גמינע, ה' מ. דען האט זיך תיכף געווענדעט צום ה' סטאראסטא און געבעטען ער זאל אנערך צוויי, דריי וואכען ערלויבען צו האנדלען מיט כשר פלייש אהן קאנצעסיעס. דער ה' סטאראסטע האט געענטפערט, אז ער קען די ביטע נישט ערפיהלען, ווייל ער האט שוין פאר דעם געזארגט און מ'האט ביי דער העכערער מצבו דאס ענטזאגט.

פרעזעס ה' דען האט זיך דאן געווענדעט טעלעפאניש צו דער וואיעוואודסטווא אין קעלץ און האט פון דארט ערהאלטען אנ'ערלויבניש צו פערקויפען דערווייל אין 5 יאטקעס כשר פלייש, וועלכע די גמינע וועט אנווייזען, ביז די קאנצעסיעס וועלען זיין ערלעדיקט. די ערלויבניש האט די וואיעוואודסטווא באלד טעלעפאניש מיטגעטיילט דעם ה' סטאראסטא. עס איז אזיך גלייכצייטיג איבערגעגעבען געווארען דעם מאגיסטראט, אז פון מאנטאג וועט מען פאר די 5 יאטקעס קענען שחט'ען.

ה' דען האט געבעטען אויף 20 יאטקעס, אבער אין דער וואיעוואודסטווא איז מען תחילת בעשטאנען באר אויף צוויי און לסוף איינגעגאנגען אויף נישט מעהר ווי 5.

דערביי איז אינטערעסאנט צוצוגעבען אז די קצבים האבען די לעצטע טעג פון דער היינטיגער וואך גע'שחט'ען א גרעסערע צאהל בהמות ווי נארמאל יעדע וואך, כדי אנצוגרייטען א זאפאס אויף שפעטער, מיט וועלכען מ'זאל קענען ווי עס איז אויסמיידען דעם עווענטועלען פלייש-מאנגעל. אבער זיי האבען נישט געוואוסט דערפון, אז וויבאלד זיי פערלאזען זיך בלויז אויף דעם, נישט האבענדיג קיין ערלויבניש צו שחט'ען ביז זיי וועלען בעזיצען קאנצעסיעס — וואלט דאס ווייניג געהאלפען, מחמת אויב מ'וואלט נישט געטארט שחט'ען, וואלט מען אויך לויט'ן זעלבען שחיטה-געזעץ, נישט געקענט האנדלען, אפילו מיט פון פריהער-אנגעגרייטען פלייש. עס וואלט זיך דאן פאר די קצבים געשאפען נארנישט קיין פרעהליכע סיטואציע.

פרעזעס ה' דען האט ווירקליך געראטעוועט די לאגע. אז די יודישע בעפעלקערונג זאל נישט בלייבען גענצליך אהן כשר-פלייש.

Kino CZARY

1. נאר ביז זונטאג איינ.
א הערליכע קאמעדיע

MOJ PAN MĄZ

2. אלס צווייטער פילם

BOHATERSKA BRYGADA

דער קהלה-ראט וועהלט א פרעזעס.

קומענדיגען דינסטאג 6 אזייגער אווענד קומט פאר א ראט זיצונג מיט'ן צוועק אויסצוּוועהלען א פרעזעס.

וויפיעל בהמות האט ראדאם פריהער גע'שחט'ען.

ביז היינט האט ראדאם גע'שחט'ען נארמאל יעדע וואך בערך 250 בהמות חוץ קעלבער. פון היינט-אן, ווען דער קאנטיגענט זעהט פאר נישט מעהר ווי הונדערט גסות, שוין קעלבער אריינגערעכענט, ווערט די ריטועלע שחיטה פערקלענערט מעהר ווי אויף העלפט.

די פרייז-קאלקולאציע פון כשר פלייש פון היינט-אן, איז נאך נישט פעסטגעשטעלט. אלענפאלס זעהט זיך פאר א בעדייטענדע שטייגערונג.

נעכטען, דאנערשטאג, האט זיך אויפן עופות-מארק געפיהלט א טענדענץ פון א פרייזען-שטייגערונג. פארוואס עופות זענען טייערער געווארען — העגען דעם הערט מען רעדען, אז דאס זאל זיין דערפאר, וואס צוליב דעם נייעם שחיטה-געזעץ, זעהען פאר די דארפסלייט, וואס פערנעמען זיך מיט עופות-ציכט, א גרעסערע נאכפראגע און א שטארקערע קאניונקטור פון זייער געפליגעל-פראדוקט, וואס ווערט דאדורך מעהר חשוב'ער און כארוועד.

מחמת דעם יקרות אויף עופות, איז היינטיגע וואך געווען א קלענערע שחיטה פון דעם מין, לויט די ראפארטען פון די קאסירערס פון די שחט-שטיבלעך.

קלאנגען וועגן אבלעגען דאס שחיטה-געזעץ.

נעכטען אווענד האבען זיך פערשפרייט קלאנגען אין שטאדט, אז דאס נייע שחיטה געזעץ, וואס איז געווען בעשטימט ס'זאל אריינטרעטען אין קראפט דעם היינטיגען טאג, איז געווארען אצגעלעגט אויף צוויי וואכען. די קלאנגען האבען זיך געשטיצט אויף א טעלעגראמע, וואס האט געזאלט קומען ספעציעל פון ווארשא קיין ראדאם, מיטטיילענדיג דאס דאזיגע נייעס.

ווער ס'האט געלייענט די טעלעגראמע, ווייסען מיר נישט. מיר האבען זי ניט געזעהן.

דער יוד. ד"ר וויטאנסקי.

דער בעקאנטער יודישער דאקטאר וויטאנסקי האט איינגעארדענט זיין קאבינעט אין ראדאם און בעגינט זיינע אויפנאהמען פון אינערליכע קראנקהייטען.

Panu PIOTROWI FRYDMANOWI
z powodu Śmierci
OJCA JEGO B. P.

Mendla Frydmana

wyrazy głębokiego współczucia składają
Współpracownicy
Kasy Spółdzielczej dla Kupców
i Rzemieślników w Radomiu.

מיר דריקען אויס אונזער טיפסטען מיטגעפיהל
דעם פערוואלטונגס-מיטגליד הערשיל פרידמאן
צוליב'ן טויט פון זיין פאטער

מענדיל פרידמאן נ. ע.

די פערוואלטונג
פון קליינהענדלער און דעטאליסטן-פערבאנד
אין ראדאם

Najlepsze, najmilsze i najtańsze
prezenty dla rodziny i przyjaciół
to
**kuchenki żelazka
grzejniki do rurek,
poduszki i inne.**
Do nabycia na dogodnych warunkach
w Radomskiem Towarzystwie Elektrycznem
Sp. Akc. w Radomiu
ul. Traugutta 53

דעם טיפסטען מיטגעפיהל דעם פריינד
פסח פרידמאן
דריקען מיר אויס צוליב'ן פריהצייטיגען טויט
פון זיין ליבען פאטער

מענדעל ז"ל

שלמה פישמאן און פרוי.

zakładanie i prowadzenie ksiąg
porady buchalteryjne
Obrona prawidł. ksiąg

ABRAHAM ZOMMER
BUCHALTER-BILANSISTA

Radom M. Reja 26 m. 13.

Sporządzenie i analizy bilansów

Domieszka do kawy „IDEAL" z aromatem czekoladowym wyrobu
FABRYKI „JAWA" w Radomiu
daje najlepszą aromatyczną kawę

ביליג א חלק הויז.
צו פערקויפען
כ'ויל פערקויפן 26 פראצענט פון הויז רווינסקא 2 אדער רינעק 15
אינפארמירען קען מען זיך אין זעלבען הויז וואהנונג 5 פון 3 ביז 5 נ. מ.

KINO APOLLO

נאר 3 טעג גרויסער אטראקציע פראגראם!
פרײַטאג, שבת, זונטאג

אויפ'ן עקראן: די ערשטע פויליש-אמעריקאנער קאמעדיע מיט ע. באדא

AWANTURA AMERYKANSKA

איבער'ן פראגראם

אויפטריטז פון א גרויסע רעוויע

אין וועלכע נעמען אנטייל די בערימטע רעווי-ארטיסטן
ירענא קארנערא, באשא גילעווסקא, זאפיא
ווילטשינסקא, טאדעאוש פאלישעווסקי
סטאניסלאוו וואלינסקי און דועט טענסי.

מאנטאג!
דער גרעסטער פוילישער
פילם, א מייסטערווערק.

BARBARA RADZIWIŁŁÓWNA

אין דער הויפט-ראל

סמאסארסקא

KINO APOLLO

בעקאנטמאכונג.

די רעיעלסטע — און סאלידסטע —

פארבערייי און כעמישע פראלניע

M. HEMPEL

Fabryka i centrala Staromiejska 7 tel. 23-42

די פיליאס פון מ. העמפעל זענען פאלגענדע:

Zeromskiego 36
Zeromskiego 37
Słowackiego 39
MALCZEWSKIEGO 8

נעמט אָן כעמיש צו וואשען און צו פארבן: מענער, דאמען און קינדער

קליידונג גארניטורעז

צו ביליגע פרייזן ווי אויך: דיוואנעס, טישטיכער, גאַבעלינען, גארדינען, אבאזשורען, פוטערס א.ד.גל

וואשט אייער גאַרדע-ראָב נאָר בײַ

M. HEMPEL

ווייל אלץ קומט ארויס פריש נײַ, זויבער, ציכטיג אז איהר וועט פשוט ניט דערקענען און זיין זיכער, ווי איהר וואלט דאס נאר וואס געקויפט אין געשעפט. קעלנער ווי נײַ 15 גר

WYTWORNE
okrycie damskie
ubiory męskie
uczniowskie i dziecinne
oraz **futra**
w wielkim wyborze

POLECA

J. SENATOR

Radom, Zeromskiego 20 telef. 15-06

טעאטער „ראזמאיטאשצי"

נאר 3 גאסטשפילען
פון
די גרעסטע אמעריקאנער קינסטלער

לוסי און מישא גערמאַן

הײַנט פרײַטאג 9 אָוו. און מאָרגען שבת 4 בײַטאָג

רחל'ס קינדער

מאָרגען שבת 9 אָוו. פרעמיערע

מאמע און שוויגער

PODZIĘKOWANIE

Pani Dr-owej **OLDZE LEWINOWEJ** za ofiarowany aparat radiowy składa tą drogą najserdeczniejsze podziękowania.

Zarząd domu Sierot i Starców w Radomiu

PODZIĘKOWANIE

Panu **L. KALTMANOWI** za ofiarowanie na rzecz Domu Sierot i Starców części dochodu z przestawienia Josie Kałb serdecznie dziękuje.

Zarząd Domu Sierot i Starców w Radomiu

Kino ADRIA

שבת דעם 2-טן 12 און 2 אז.
זונטאג דעם 3-טן 12 און 2 אז.

פריהמאָרגען - פילמען
צו ביליגע פרייזען
א שענער וויינער סילם

KOMEDIANT

מיט האנס מאסער, הילד סטאָלז
איבער'ן פראָגראם: קלאנג-צוגאבען

הײַנט און נאך אייניגע טעג!

פרײַטאג דעם 1-טן 12 און 2 אז.
צו ביליגע פרײַזען
א שענע מוזיק · קאָמעדיע

NOC w OPERZE

אין דער הויפט-ראָל
די דריי ברידער מאקס
איבער'ן פראָגראם קלאנג · צוגאבען:

Kino ADRIA

שענע פוילישע מוזיק · קאָמעדיע לויט
די קאָמעדיע פון ווינצענטי ראפאצקי

„PAPA SIĘ ŻENI"

אין דער הויפט · ראָל
וויסאָצקא, זשימינסקא, פערטנער
בראָדניעוויטש, שעלענסקי אַ. א.
איבער'ן פראָגראם: קלאָנג · צוגאָבען

TARYFA OGŁ.: Na 1-szej stronie 1 mm 1 szp. 40 gr. w tekscie 1 mm 1 szp. 60 gr. na ostatnie stron. 1 mm 1 szp. 25 gr.

1-sza i ostatnia strona liczą 8 szpalt.

אבאָנאָמענטס פרײַז: פאר א חודש אין פוילען 1 זלאָט אין פראנקרייך, בעלגיען 4 פראנק אין אנדערע לענדער 30 סענט

Redaktor i Wydawca CH. M. HERC. tel. 15-18 .טעל Wydawnictwo „Radomer Kielcer Leben" Radom szwarlikowska 20